

KOLUMNA

Dr. Martin Premk
Neskončna
ogabnost »sprave«

STRAN 3

AKTUALNO

Dr. Zdenko Čepič
80 let Kočevskega
zbor

STRAN 3

DOGODKI

Jože Poglajen
Prvaki v
izmuzljivosti

STRAN 5

UVODNIK

Solidarnost – vrednota ZZB

Dr. Rado Bohinc

hovo rasno, versko, spolno ali druge značilnosti.

Solidarna družba priznava vrednost skupnega delovanja ter si prizadeva za ustvarjanje okolja, v katerem se vsi ljudje počutijo vključene, podprte in enakopravne. To je ideal, ki ga mnogi družbeni aktivisti, politiki in organizacije želijo uresničiti, saj verjamejo, da solidarnost pripomore k boljšemu življenju vseh članov družbe.

Solidarnost in politika

Politika, ki vodi do še večje neenakosti med bogatimi in revnimi, ali politika, ki diskriminira določene skupine ljudi, omejuje enakopravnost ali dostop do pravic za določene skupine prebivalstva na podlagi rasne, verske, spolne ali druge značilnosti, ne sledi načelom solidarnosti.

Politika, ki ne zagotavlja socialne varnosti svojim državljanom, ki zmanjšuje socialne programe ali ne zagotavlja dostopa do zdravstvenega varstva ali pa ne prepoznava potreb najbolj ranljivih skupin prebivalstva, ne sledi načelom solidarnosti.

Politika, ki krši človekove pravice, na primer svobodo govora, svobodo združevanja ali pravico do poštenega sojenja, ne sledi načelom solidarnosti.

Politika, ki se zapira v ksenofobične interese, jih postavlja pred mednarodno sodelovanje in reševanje globalnih izzivov (podnebne spremembe ali migracije), je nesolidarna.

Politika, ki podpira konflikte na mednarodni ravni, namesto da bi iskali mirno rešitev, ali pa ki postavlja interese ene države ali skupine pred interese drugih držav ali skupnosti, je v nasprotju s solidarnostjo. Človeška solidarnost zahteva, da zavračamo nojevsko obnašanje do umiranja sodobnih nomadov v morju in uvajanja sodobnih koncentracijskih taborišč namesto človeka vrednih bivališč.

Družbena solidarnost v Sloveniji

Družbena solidarnost je spoštovanja vredna slovenska tradicija, ki nas je pripeljala do visokih standardov v zdravstvu, šolstvu, kulturi in socialnem varstvu, kar moramo ohraniti. Zato je tudi v Sloveniji neizogiben spopad s prevladujočo neoliberalno razvojno paradigmo, ki temelji na znatno hitrejši rasti dobičkov od rasti plač in socialnih prejemkov. To pogloblja dohodkovno in družbeno neenakost.

V ZZB se bomo zato zavzemali za prenovu, posodobitev in učvrstitev sistemov socialne varnosti v Sloveniji, posebej zdravstva, dolgotrajne oskrbe, pokojninskega sistema, in jih aktivno sooblikovali, da bodo temeljili na načelih dolgoročne vzdržnosti in socialne pravičnosti in da bodo prebivalstvu Slovenije zagotavljali

NADALJEVANJE NA STRANI 2

AKTUALNO 80. obletnica osvoboditve taborišča na Rabu

Prišla Pirc Musar in Milanović, Mattarella se na vabilo ni odzval

Otok Rab, v zelenju trt,
oljk in pinij med zalivi,
mnogim dal si strašno smrt,
v srcu nosimo jo živi.

(Igo Gruden, Otok Rab, iz zbirke
»V pregnanstvo«)

Jani Alič, Iztok Pipan

Slovesnosti ob 80. obletnici osvoboditve italijanskega fašističnega koncentracijskega taborišča Kampor na Rabu se je 9. septembra udeležilo več kot tisoč ljudi, predvsem svojcev in prijateljev umrlih, iz Slovenije, Hrvaške in Italije. Med njimi so bili tudi štirje preživeli: **Herman Janež, Slavko Malnar, Vekoslava Troha in Stanislav Truden.**

Osrednja govornika na prireditvi, ki sta jo pripravila ZZB NOB Slovenije in mesto Rab, sta bila predsednica Republike Slovenije **Nataša Pirc Musar** in predsednik Republike Hrvaške **Zoran Milanović**. Italijanskega predsednika

Predsedniki Križman, Habulin in Pagliarulo so pred osrednji spomenik v spominskem parku položili skupni venec.

Sergia Mattarella kljub povabilu predsednikov osrednjih borčevskih organizacij iz Slovenije, Hrvaške in Italije ni bilo. Slovenska predsednica in hrvaški predsednik sta k osrednjemu spomeniku v Kamporju položila skupen venec, prav tako so skupen venec položili predsedniki ZZB NOB Slovenije **Marijan Križman**, Zveze protifašističnih

borcev Hrvaške (SABA RH) **Franjo Habulin** in Vsedržavnega združenja partizanov Italije (ANPI Italia) **Gianfranco Pagliarulo**.

»Za našo prihodnost je zelo pomembno, da ne pozabimo na trpljenje naših prednikov, predvsem pa na zgodovinska dejstva in

NADALJEVANJE NA STRANI 2

DOGODKI Monigo pri Trevižu

Minister iz vrst desnice obsodil fašizem

Na spominski slovesnosti v nekdanjem koncentracijskem taborišču Monigo pri Trevižu v Italiji se je ob obletnici osvoboditve taborišča slovenskim in italijanskim interinancem poklonil tudi italijanski pravosodni minister Carlo Nordio. Na slovesnost so povabili tudi slovenskega veleposlanika v Rimu Matjaža Longarja. Slovenska borčevska organizacija o tem dogodku ni bila obveščena.

»Pred osemdesetimi leti se je ob kapitulaciji države začela vstaja, ki je privedla do osvoboditve Italije. Zanj so prispevali anglo-ameriški zavezniki, domoljubi in tudi tisti, ki

Minister Carlo Nordio, župan Treviža Mario Conte, polkovnik Marco Bollici in slovenski veleposlanik Matjaž Longar

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Solidarnost – vrednota ZZB

vsem dostopno in takojšnjo zdravstveno oskrbo, poštene pokojnine in dolgotrajno oskrbo za vse.

V Sloveniji moramo uveljaviti model gospodarske rasti, ki koristi vsem ljudem, ki temelji na spodbujanju ustvarjalnosti, osebnostni rasti, blaginji za vse in solidarnosti. Biti moramo del širšega globalnega dogovora o pravičnem zelenem prehodu in skrbni presoji vplivov tehnološkega razvoja (digitalizacije) na človeka in skupnost.

V ZZB čvrsto ostajamo pri vrednotah

Čvrsto pa v ZZB ostajamo pri vrednotah, kot je resnica – izkrivljena zgodovina ni verodostojen temelj za skupno prihodnost; osvobodilni in osamosvojitveni narodni odpor, oba zaslužita spoštljivo priznanje in se morata tudi resnicoljubno in pošteno prenašati na nove rodove. Domoljubje je za nas spoštovanje naroda, njegove zgodovine in kulture in

prikljanje njegovim zgodovinskim prebojem, uspehom in žrtvam in pot za doseganje narodne enotnosti; daje moralno moč in sposobnost povezovati se in dosegati narodno enotnost za cilje, ki so v korist ljudi, slovenskega naroda in države.

Svoboda je vrednota, ki nima cene. V vojnah (narodnoosvobodilni in osamosvojitveni) so to bile človeške žrtve, ki jim vsem dolgujemo pieteto, hvaležnost in spomin. V miru so to človekove pravice na primer svoboda izražanja. V ZZB bomo zato širili demokratični in kulturni dialog, javni diskurz in svobodo javne besede, medijev in pravice javnosti do obveščenskosti; sodelovali bomo v prizadevanjih za preprečevanje sovražnega in nestrpnega govora, ki ima za cilj sejati sovražnost in nestrpnost do drugih.

Na teh točkah bo preizkusni kamen narodne enotnosti za Slovenijo kot solidarno družbo in socialno in pravno državo.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Minister iz vrst desnice obsodil fašizem

so bili tukaj internirani,« se je obletnice zaprtja taborišča v vojašnici Luigi Caldorin v Monigu spomnil pravosodni minister Carlo Nordio. V taborišču v Monigu so bili priprti civilisti iz Slovenije in Hrvaške.

Nordio, ki je bil na zadnjih volitvah kot neodvisen kandidat izvoljen v italijanski parlament na listi stranke Bratje Italije, je odgovornost za drugo svetovno vojno pripisal fašizmu. Tudi o dogajanjih po kapitulaciji Italije in po sklenitvi premirja z anglo-ameriški zavezniki ni slepomišil ter je obsodil Salojsko republiko.

Da je italijanska javnost sploh spoznala taborišče v Monigu, je zasluga profesorice Francesce Meneghetti, ki je težke bivanjske raz-

mere internancev v vojašnici opisala v knjigi z naslovom »Onkraj obzidja, koncentracijsko taborišče v Trevižu 1942–43«.

Med vodenim obiskom po nekdanjem taborišču sta govorila Meneghettijeva in novinar Ivo Jevnikar, dober poznavalec zgodovine Moniga. Predvajali so tudi pogovor z nekdanjo interniranko Vero Cimprič, ki ga je posnela Metka Gombač in ga je Boris Gombač v živo tolmačil. Video je iz Republike Južna Afrika poslal Arno Faber, ki je pripovedoval, kaj mu je o taborišču povedal oče. Med slovesnostjo pred vojašnico je vojaški duhovnik Bruno Mollicone molil tudi v slovenščini in hrvaščini.

Vir: Sandor Tence, Primorski dnevnik

■ DOGODKI Osvetlili napise

V spomin na priključitev Primorske

Osvetljeni napisi nad Renčami

V počastitev obletnice priključitve Primorske k matični domovini smo v nedeljo, 10. septembra, prvič in verjetno tudi zadnjič (zaradi rastočega robidovja in rastlinja na požarišču) z baklado zvečer nad Renčami osvetlili vse tri napise: Tito ter po požaru na Krasu novoodkrita srp in kladivo ter FLRJ, narejene takoj po drugi svetovni vojni. To je bilo delo naših staršev oziroma takratne mladine, ki so jo pred in med drugo svetovno vojno maltretirali fašisti.

Spomenike smo osvetlili tudi v njihov spomin in zahvalo za našo

domovinsko vzgojo in jasne zahteve do pariške konference, da je to skrajna meja, do katere lahko še gredo pri določitvi zahodne meje naše domovine, ter da se fašizma naprej v slovenski prostor ne bo pustilo.

Hvala vsej množici udeležencev in spominom, ki smo jih delili o naših prednikih in njihovem trpljenju pod fašizmom. Hvala tudi Cimet Študiu in Andreju Rogelji za fotografije kot tudi Matjažu Prešernu za organizacijo fotodokumentacije.

Milivoj Perkon, foto: Andrej Rogelja

NADALJEVANJE S STRANI 1

Prišla Pirc Musar in Milanović, Mattarella se na vabilo ni odzval

pričevanja o preteklih dogodkih ter okrutnih dejanjih fašizma in nacizma. S svojo zgodovino – slavno ali neslavno – se moramo soočiti vsi. Spremeniti je ne moremo. Slavne dni in velike ljudi lahko proslavljamo, neslavna dejanja in zločine proti človečnosti moramo obžalovati in jih obsojati iz dneva v dan, da jih nikoli ne pozabimo. Predvsem pa se moramo iz zgodovine učiti, da bomo vse, kar je bilo dobrega, lahko nadgradili, in vsega, kar smo drug drugemu slabega storili, nikoli več ne bomo ponovili. Naučiti se moramo tudi odpustiti. Le tako bomo lahko skupaj sooblikovali prihodnost v sožitju in blaginji,« je med drugim povedala slovenska predsednica in poudarila: »Zato je naša dolžnost, da pozitivne vrednote prenašamo na mlade. Prihodnje generacije bodo lahko gradile pravičen in razvojno naravn svet le, če se bodo zavedale tudi preteklih napak, temnih plati in zablod človeštva. Čas nikakor ne sme zabrisati pretresljivih izpovedi preživelih o ponižanju, nedolžnih žrtvah v množičnih grobiščih in o razsežnostih okrutnega ravnanja zavojevalcev, ki ni prizanašalo niti šibkejšim in celo otrokom ter novorojenčkom ne. S pomnjenjem in negovanjem spomina na vse, ki so gradili lepši svet, bomo dosegli, da se okrutnosti, ki smo jim bili priča med drugo svetovno vojno, ne bodo več ponovile.«

Hrvaški predsednik Milanović se je v svojem govoru med drugim navezal tudi na izjavo judovske filozofinje Hannah Arendt na sojenju v Nürnbergu: »Taborišče v Kamporju je postalo taborišče smrti v trenutku, ko so ljudje začeli nenadzorovano umirati, ženske in otroci, in to je banalnost zla, tistih, ki so to gledali.« Spraševal se je, kdo so bili ti italijanski častniki, izurjeni vojaki Kraljevine Italije, o čem so razmišljali, kaj se je dogajalo v njihovih glavah in srcih, ko so gledali, kako ljudje umirajo pred njihovimi očmi, in ostali brez besed. Zato je pomembno: »Moč nadzora in samonadzora, da zlo, ki obstaja v vsakem človeku, ne prevlada, je pravzaprav edina naloga, s katero se človeška skupnost in sodobna politika v svojem bistvu edino spopadata – obvladovanje zla v človeku. Vse ostalo je okras,« je dejal. In končal, da približno toliko ljudi, kot je zbranih na tej slovesnosti, vsak dan umre v Ukrajini na obeh straneh. Mi to gledamo in se počasi privajamo na takšno dogajanje in vse skupaj postaja način življenja.

Zbrane, med njimi je bila tudi slovenska zunanja ministrica **Tanja Fajon**, so med drugim nagovorili župan mesta Rab **Nikola Grgurić**, predsednik Taboriščnega odbora Rab - Gonars **Herman Janež mlajši** in vsi trije predsedniki borčevskih organizacij.

Marijan Križman je obžaloval neprihod Mattarelle: »Obžalujem odsotnost predsednika Republike Italije gospoda Sergia Mattarelle in vseh vladajočih v povojni Italiji, ki niso našli trenutka, da bi se poklonili fašističnemu nasilju tu v tem taborišču. Da še ni časa za obisk nekdanjega taborišča na Rabu, je bilo slišati s Kvirinala.« V imenu treh borčevskih organizacij je sporočil, da se bodo njihove protifašistične organizacije »uprle morebitnemu ponovnemu vzponu vseh oblik nacionalizma, iredentizma in rasizma. Le s sodelovanjem,

Nataša Pirc Musar in Zoran Milanović sta položila v Kamporju skupen venec

medsebojnim razumevanjem in polnim prevzemanjem odgovornosti se lahko pozitivni in konstruktivni odnosi med našimi tremi državami v celoti in še naprej razvijajo v korist narodov.«

Giancarlo Pagliarula je v svojem govoru z velikim razočaranjem spomnil, da v Italiji vlada popolno nepoznavanje rabske tragedije, zgodbe o njej pa v medijih ni. »80. obletnica je zato priložnost, da – kolikor je v naši moči – javnosti ponudimo informacije, ki bi jih mora-

žava, ki jo imam v čast predstavljati. Nedvoumno je treba priznati, da je bila italijanska invazija zločinsko dejanje in da je vse poznejše tragedije v glavnem povzročila ta invazija, ki jih je še zaostрил potuhnen razisem do slovanskega prebivalstva. Zato moramo to zelo bolečo stran naše skupne novejšje zgodovine zapreti z nedvoumnim razlikovanjem, kdo je napadel in kdo je bil napaden, kdo je pobijal in kdo je bil ubit. Na tej osnovi lahko še izboljšamo odnose med našimi narodi in

Vekoslava Troha, Herman Janež in Slavko Malnar (od leve proti desni) so po osemdesetih letih na Rabu zamen čekali opravičilo Italije.

le širiti javne ustanove, česar pa te skoraj ne počnejo, če pa že, potem slabo,« je dejal in nadaljeval: »Potrebujemo popoln prevzem odgovornosti, kar mora storiti moja dr-

Upanje

Predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar, ki je že po letošnjem obisku Italije povedala, da predsednika Mattarelle ne bo in da ga razume, je na Rabu povedala: »Pričakujem, da bomo do konca mojega mandata vsi trije predsedniki stali na tem mestu in izpolnili svojo zavezo narodom, ki jih zastopamo, in mladim, ki prihajajo za nami. To je naša dolžnost.« Predsednik Zoran Milanović je na kratko odgovoril: »Upam, da bo imel prihodnji predsednik Italije voljo in interes, da pride na Rab.« Slovenska zunanja ministrica Tanja Fajon pa je dejala, da se ne bo vmešavala v tujo politiko, saj z Italijo zelo dobro sodelujemo. Pričakuje pa, da bo do tega zgodovinskega dogodka kmalu prišlo.

našimi državami ter tako presežemo nezaupanje, sovraštvo in jezo iz preteklosti.«

Z njim se je strinjal tudi Franjo Habulin: »Taborišče Kampor ni le slovenska in hrvaška zgodba in usoda, ampak tudi italijanska. Ne smemo pozabiti temne zgodovine Kamporja. Naša človeška dolžnost je, da nadaljujemo raziskave in dokumentiranje trpljenja jetnikov v taborišču ter hrvaški, slovenski, italijanski in evropski javnosti predstavimo celotno človeško surovost. Da se nikoli več ne ponovi.«

V kulturnem programu so sodelovali Orkester hrvaške vojske, rabska sopranistka Dajana Lupić, glasbenika brata Karlo in Matija Jemc, italijanski pevski zbor ANPI iz Furlanije - Julijske krajine, recitatorka Mojca Poredoš ter voditelja Irena Ivčič in Urban Pipan. Prireditve na Rabu je bila posvečena tudi Karlu Destovniku - Kajuhu v letošnjem Kajuhovem letu, ki ga je razglasilo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

■ **AKTUALNO** Osemdeset let kočevskega zbora

Narod si je pisal sodbo sam

Dr. Zdenko Čepič

Mnogokrat slišimo krilatico o »tisočletnih sanjah« Slovencev, ki se nanašajo na slovensko državnost, na samostojno slovensko državo, ki so jo predniki Slovencev doživeli s Karantanijo v 9. stoletju. Takratnih zgodnjerednjeveških držav ali državnosti ni mogoče primerjati s sodobnim dojemanjem države, zato je »sanjanje« o ponovni oživitvi Karantanije resnično samo sanjarjenje. V sodobni slovenski zgodovini je mogoče najti kar nekaj bolj resnih in resničnih političnih dejanj, s katerimi so skušali vzpostaviti slovensko državnost ali vsaj oblast na ozemlju, na katerem so Slovenci (in danes še vedno) strnjeno živeli. Pot do sodobne slovenske državnosti je bila dolga in je trajala od sredine 19. stoletja, od prvega slovenskega

menu tega (pravnega in političnega) pojma, ki kot enega od bistvenih pogojev zanjo vsebuje suvereno oblast, ki jo priznava in podpira prebivalstvo.

Prvo slovensko oblast, ki jo je podpiralo prebivalstvo, je slovensko narodnoosvobodilno gibanje vzpostavilo že sredi septembra 1941. Takrat se je Vrhovni plenum Osvobodilne fronte, politične organizacije, ki je bila pluralna in je spodbudila in vodila odpor proti okupatorju, se je razglasil za Slovenski narodnoosvobodilni odbor kot edinega predstavnika slovenskega naroda »na vsem njegovem ozemlju« v času narodnoosvobodilnega boja. Ta slovenska oblast je bila pri Slovencih priznana in vzpostavljena je bilo stanje »države v državi«, saj je prebivalstvo večinsko upoštevalo

(iz Cankarjeve drame Hlapci), je namreč iz svoje srede izvolil 120-članski Slovenski narodnoosvobodilni odbor kot slovenski predstavniški, zakonodajni organ. Slovenski parlament! Izvolili so tudi 40 članov v delegacijo, ki je nato konec novembra 1943 predstavljala Slovenijo na drugem zasedanju Avnoja.

Ena od pomembnih deklarativnih razglasitev kočevskega zbora je bila, da je slovenski narod stopil v krog suverenih narodov. Zborovalci so sprejeli tudi sklep, s katerim so slovenskim predstavnikom v »izbegli vladi« deklarativno odvzeli pravico zastopati slovenski narod in Slovenijo, s čimer so uradno razglasili zamenjavo oblasti. To je slaba dva meseca pozneje storil tudi Avnoj, ki je tudi potrdil sklep kočevskega zbora o priključitvi Slo-

Šeškov dom v Kočevju (foto: Živa Ogorelec, Pokrajinski muzej Kočevje)

političnega programa »Zedinjene Slovenije«, ko je bila izražena zahteva, ki je bila dolgo slovenski politični ideal za upravno združitev ozemlja, na katerem so razdeljeni med več »kronovin«, katerih izvor je bil v srednjem veku, v fevdalizmu, takrat prebivali Slovenci (in še vedno prebivajo).

S koncem prve svetovne vojne in tudi habsburške Avstrije, države, v kateri smo Slovenci živeli »tisoč let«, so bile v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, t. i. »habsburških Jugoslovanov«, za kratek čas dobrega meseca dni uresničene »tisočletne sanje«. Takrat je Slovenija imela svojo oblast in upravno avtonomijo in je bila tako v veliki meri uresničena zamisel o slovenski državi z lastnim ozemljem, oblastjo in prebivalstvom. »Sanje« o državnosti so se v prvi jugoslovanski državi, v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, v veliki meri razblinile, kajti vzpostavljeni centralizem ni imel posluha niti za kakršno koli obliko avtonomije, tako da je bilo treba vse do druge svetovne vojne čakati na možnost za vzpostavitev državnosti. Ta se je pokazala v času boja proti okupatorju, ko je slovensko osvobodilno gibanje začelo vzpostavljati in graditi slovensko državnost. Državnost v pravem po-

njena priporočila in zahteve. Praktični izraz je dobila spomladi in v delu poletja 1942 v tako imenovani partizanski državi na Dolenjskem in Notranjskem, na ozemlju, ki ga je vojaško obvladovala slovenska partizanska vojska, politično in upravno pa Osvobodilna fronta in izvoljeni organi tako imenovane ljudske oblasti. Nadgradnja te »državnosti« se je izvedla v začetku oktobra (1.–4. oktober) 1943 na zboru odposlancev slovenskega naroda, »ljudsko« poimenovanem kočevski zbor.

Po kapitulaciji italijanske vojske, ko je Kraljevina Italija izstopila iz vojne na strani trojnega pakta, je na slovenskem ozemlju nastalo veliko osvobojeno ozemlje, na katerem je Osvobodilna fronta vzpostavila oblast. Ta je s kočevskim zborom in njegovimi sklepi v resnici postala državna oblast. Kočevski zbor je namreč vzpostavil slovensko državnost v pravem pomenu tega pravnega in političnega pojma. Zbor, na katerem se je zbralo 572 izvoljenih in 78 delegiranih odposlancev (ob številnih gostih iz drugih delov jugoslovanske države, med njimi predsednika Avnoja Ivana Ribarja in vodje britanske vojaške misije Williama Jonesa) in je potekal v Sokolskem domu v Kočevju pod geslom »Narod si bo sodbo pisal sam«

venskega primorja k »svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji«, kar je sredi septembra 1943 sprejel Vrhovni plenum Osvobodilne fronte.

Kočevski zbor je bil največje politično zborovanje v času narodnoosvobodilnega boja in je bil s svojimi – sicer dokaj deklarativnimi – sklepi pomemben mejnik v graditvi slovenske državnosti. Razglasil je Slovenijo – tudi dele, ki jih je vojaško obvladoval okupator – slovensko državo. Vzpostavljena je bila slovenska državnost z lastno izvoljeno oblastjo – parlamentom. Ta je v naslednjem koraku graditve slovenske državnosti v času druge svetovne vojne v okviru narodnoosvobodilnega boja v Črnomlju na svojem prvem zasedanju (19.–21. februarja 1944) oblikoval nadaljnje člene v »zgradbi« državnosti in sprejel sklep o vključitvi slovenske države v okvir jugoslovanske, ki se je na drugem zasedanju Avnoja organizirala kot federativna država.

Začela se je doba življenja Slovenije kot države v tako imenovani avnojski Jugoslaviji, ki je trajala do 25. junija 1991, ko je Slovenija poslala samostojna, neodvisna in suverena država. »Tisočletne sanje« so se uresničile!

Dr. Martin Premk

KOLUMNA

Neskončna ogabnost »sprave«

Otako imenovani »spravi« je bilo tudi na teh straneh prelitto že mnogo črnih in povedano mnogo besed, pa se posiljevanje s to prikaznijo še kar ne neha. Vodilna in gonilna sila, ki nas še kar priganja k tej »spravi«, je spet postal naš »mišek«, nekoč predstavnik vsega ljudstva. Vmes nam je kar sam s svojim likom in delom nazorno, čeprav nenamerno, pokazal, kako je domobranstvo v svojem bistvu delovalo med drugo svetovno vojno. Žal so se takrat nekateri zaradi lastnih koristi prodali vsakemu gospodarju, tudi če so vedeli, da s tem škodujejo lastnemu narodu. In samo za svoje koristi se je »mišek« javno pokazal s svojim novim gospodarjem, predsednikom »najbolj poštene stranke«, ki mu je prek svojih prijateljev očitno tudi priskrbel novo službo.

Mimogrede, ker nekateri v zgodovini ves čas iščejo dokaze za sodelovanje med komunisti in nacisti, sta morda prav omenjena dva najboljši dokaz čudne prepletenosti med komunistom in nacistom. Oba sta nekdanja komunisti in sta zdaj seveda velika zagovornika »sprave«. Tiste »sprave«, ki je osemdeset let po koncu vojne nihče več ne potrebuje, razen politikov za potvarjanje zgodovine in razdvajanje ljudi pa tudi za rehabilitacijo nacizma. Spomnimo se, da je po demokratičnih spremembah v Sloveniji sledila takrat iskrena pravna slovesnost v Kočevskem rogu, ki naj bi odkrila zamolčano resnico in dokončno pomirila ljudi med sabo. Takoj zatem pa je »spravo« ugrabila desna politika in ni bila več namenjena pomiritvi med ljudmi, temveč je postala orodje za revizijo zgodovine, spreobračanje dejstev in ustvarjanje novih delitev in sovraštva. Namesto da bi enačila ljudi in njihove usode v vojnem času, je »sprava« začela enačiti obe strani med drugo vojno oziroma zmagovito stran razglašati za »zločinsko«. To sicer ni samo slovenska značilnost, podobno se je dogajalo in se še dogaja tudi v drugih deželah, ki so trpele med drugo svetovno vojno, predvsem v nekdanjih jugoslovanskih republikah.

Na Hrvaškem je pravkar izšla zanimiva knjiga zgodovinarja dr. Iva Goldsteina »Zgodovinski revizionizem in neoustaštvo na Hrvaškem 1989–2023. Tudi za hrvaškega zgodovinarja je osnovna ločnica, ki loči resnično zgodovino od revizionistične psevdozgodovine, to, da so bili partizani med drugo vojno na pravi strani zgodovine, vsi drugi – domobranci, ustaši, četniki, Nemci, Italijani, Japonci – pa kot del nacifašističnega tabora na napačni strani. Med drugo svetovno vojno sta pač obstajali samo dve strani: zavezništvo Združenih narodov, v katerem je bila tudi komunistična Sovjetska zveza, in nacifašistično zavezništvo »sil osi«. To dejstvo bodo morali zlepa ali zgrda sprejeti prav vsi, če želimo ohraniti zgodovinsko

resnico in zgodovinski spomin, tudi o zgodovini naše države. Tisti, ki so bil na napačni strani, morajo to sprejeti in nehati spreminjati in spreobračati zgodovino ali enačiti obe strani med drugo svetovno vojno. Tudi na Hrvaškem si poraženci tako kot pri nas pri enačenju obeh strani precej pomagajo s enačenjem »treh totalitarizmov« – in zato naj bi bili partizani enaki nacistom ali ustašem oziroma celo slabši.

Vendar tudi večkrat navedena Deklaracija o evropski zavesti in totalitarizmi pravi, da je glavna zgodovinska izkušnja zahodne Evrope nacizem in da je holokavst edinstven primer v zgodovini. Deklaracija tudi nikjer ne enači »treh totalitarizmov« kot ideologij, temveč obsoja totalitarne in avtokratske režime, nacistične, fašistične in komunistične, pa tudi druge, denimo diktatorske režime v Španiji, Portugalski in Grčiji. V svoji knjigi hrvaški zgodovinar tudi oporeka izenačevanjem povojnih usmrtitev s koncentracijskimi taborišči. V povojnih usmrtitvah niso načrtno uničevali celotnih narodov in ras, zato povojnega dogajanja ne moremo označevati za genocid, temveč za vojni zločin in hkrati maščevanje nad zločinci in izdajalci. Mimogrede, na Hrvaškem vsaj ne more priti do popolnoma zlaganih trditev, da je bilo sodelovanje z okupatorjem neizbežno potrebno zaradi »upora komunističnemu nasilju«. Ustaštvo se je začelo že 10. aprila 1941, ko niti še ni bila končana aprilska vojna in ni počila še nobena partizanska puška in ni bilo nobenega »komunističnega nasilja«.

A tisti, ki načrtno zlorabljajo zgodovino, se ne oprijemljejo samo napačnih ocen in razlag zgodovinskih dogodkov, ampak tudi izključujoče izbirajo dogodke ali vire, ki ustrezajo njihovi zlonamerni rabi zgodovine. Tako so danes, ko tisti, ki so se bojevali med drugo svetovno vojno, počasi odhajajo, vse »sprave« iz druge svetovne vojne potrebne samo še »spravnim« politikom za njihove lastne koristi, predvsem za notranjepolitične potrebe pri obujanju sovraštva in ustvarjanju delitev, pa tudi če se s tem dela škoda lastnim ljudem. Dokaz dolgoročne škode je tudi odnos našega bivšega »miška« do spravaške italijanske države. Kljub »spravni« poklonu ob lažni fojbi na osemdeseto obletnico osvoboditve fašističnega taborišča na Rabu ni bilo predstavnikov italijanske države, češ »da še ni čas za to«. A kot je na proslavi priključitve Primorske dejal prvi predsednik samostojne Slovenije, je čas za to že davno potekel. In prav tako je že davno potekel čas za neke nove »sprave«, sploh pa take, ki enačijo zavezniško in nacifašistično stran med drugo svetovno vojno ali pa jih kar spreobračajo. Ko bodo »spravaški« politiki končno prenehali govoriti o »spravi«, bodo ljudje postali neobremenjeni s tragedijami druge svetovne vojne. Če ne, se bo »sprava« nadaljevala neskončno do ogabnosti.

■ **DOGODKI** Mali Rigelj, 13. junija 1943

Obletnica ustanovitve Levstikove brigade

Prvi začetki Levstikove brigade so bili v Perovi četi, imenovani po komandirju Jožetu Murnu - Peru. Sestavljalo jo je približno 20 borcev iz okolice Poljan in nekaj Kočevarjev, ki se niso dali preslepiti sovražniku in so se rajši pridružili odporu. V začetku je četa imela svoj tabor pri vasi Podstenice. Dvakrat so jo napadli belogardisti, enkrat iz smeri Žužemberka, drugič pa je četa počivala na Gorenjih Sušicah, ko jo je napadlo 60 belogardistov. Obakrat se je napad za četo srečno končal.

Sredi aprila 1943 se je v Poljansko dolino iz Ajdovca premaknila četa Zapadnodolenjskega odreda,

preoblikovale v Levstikov bataljon. Iz konspirativnih razlogov je Ivan Maček - Matija Namen ustanovitve Levstikovega bataljona pojasnil, da naj bi bataljon kmalu krenil na Notranjsko v kraje Levstikovega Martina Krpana, v boj z belogardisti. Toda levstikovci niso šli na Notranjsko, temveč na Hrvaško po topove. Hrvaški partizani so jim na trinajstih kmečkih vozičkih pritovali municijo, razstrelivo in topove. Brez posebnih težav je Levstikov bataljon ves tovor pripeljal do Bosiljevega, od tam pa je s štirimi močnimi vozovi s pomembnim tovorom krenil proti Sloveniji, kjer

Polaganje venca pred hotelom Kristal

če pa je odšel na Uršna sela razoroževat tamkajšnjo posadko. 10. septembra je bilo Novo mesto že osvobojeno in popoldne je bilo pred Rotovžem sklicano množično zborovanje. Med drugimi je govoril tudi Boris Kidrič, ki je po končanih govorih iz množice pred seboj poklical politkomisarja Levstikove brigade. Temu ni bilo jasno, da Kidrič govori o brigadi, ker on ve le za bataljon. Kidrič mu je dal nalogo, naj se brigada takoj odpravi proti Žužemberku, kjer je zbranih okoli 500 belogardistov, in osvobodi Žužemberk. Pred politkomisarjem je bilo vprašanje, kako tako hitro zbrati brigado, kako v tem času zavzeti Žužemberk. Ko se je komandant Jurče 10. septembra vrnil v Toplice, ga je Franc Rozman - Stane poklical v Sotesko ter ga seznanil z ustanovitvijo Slovenske narodne osvobodilne brigade Frana Levstika. Prva naloga brigade je bila likvidacija belogardistične postojanke v Žužemberku. Z obljub-

ljenima blindama so se zjutraj iz Toplic odpravili proti Žužemberku. Na poti sta se obe blindi pokvarili in v tistem trenutku se je politkomisar odločil, da gre s svojim mestnikom Božom in šoferjem na motociklu naprej. Na poti jih je sicer belogardistična straža ustavljala, s so srečno prišli do gostilne v Žužemberku. Politkomisar je belogardiste poklical na posvet, češ da jih pošilja glavni štab NOV, in jim razložil možnost rešitve ter podpis sporazuma s tistimi, ki se s pogoji strinjajo. Do podpisa ni prišlo, ker so belogardisti začeli bežati iz Žužemberka prav v tistem času, ko je pred gostilno pripeljala popravljena blinda. Partizani so začeli streljati za bežečimi belogardisti in brigada je pravočasno izpolnila svojo prvo nalogo, ne da bi potočili eno samo kapljo krvi.

Ustanovitev Levstikove brigade tu pri nas v Dolenjskih Toplicah vsako leto počastimo s pohodom in tudi letos je bilo tako. Zbrali smo

se pred spominskim obeležjem na hotelu Kristal in pohodnike sta pozdravila župan Franci Vovk in predsednik OOB za vrednote NOB Dolenjske Toplice Avgust Bradač. O začetkih Levstikove brigade je pohodnike seznanila Helena Miša Kulovec, za poživitev pa je s svojo harmoniko poskrbel Mitja Bukovec. Pred pohodom so Franci Vovk, Avgust Bradač in sin pokojnega borca Levstikove brigade Robert Dular položili venec k obeležju.

Kulturni program smo izvedli ob koncu pohoda, in sicer ob Poglavni zidanci na Velikem Riglju. Veliki Rigelj, vas nad Kočevskimi Poljanami pri Dolenjskih Toplicah, je bil jeseni 1943 zbirališče prve partizanske igralske skupine, ki je bila sestavljena 13. septembra. Po prihodu pohodnikov so sledili pozdravi pohodnikom, praporščakom in spominski partizanski četi. Nato je o nastanku in bojih Levstikove brigade govoril Borut Likar, predsednik pokrajinskega sveta Dolenjska in Bela krajina. Svoj govor je povezal s solidarnostjo v tistih časih in danes, ob letošnjih poplavah v Sloveniji.

Kulturni program je bil sestavljen iz del, ki so prav tu nastala pred 80 leti. Izvedla jih je Marjetka Popovski. Nepozaben je bil zaključek z venčkom partizanskih pesmi, ki ga je Marjetka izvedla v sodelovanju z našim Mitjem. Sledilo je družabno srečanje ob dobrem Uroševem golažu in Viljevi rigeljski kapljici, ki je ob Marjetkinem petju partizanskih pesmi kar prehitro minilo.

Helena Miša Kulovec,
foto: Franc Kulovec

Pohodniki prihajajo na Rigelj.

ki so jo imenovali kar Jurčetova četa. Četi sta se združili pod skupnim imenom Jurčetova četa, skupno sta imeli 43 mož in štiri puškomitraljeze. 13. junija 1943 so se na Malem Riglju (Zarigec po domače) zbrale združeni Perova in Jurčetova četa, četa Dolomitskega odreda in četa Šercerjeve brigade ter se

ga je v Adlešičih izročil Tomšičevi brigadi. Bataljon se je nato nastanil blizu Toplic in tu dobil v svoj sestav tretji bataljon Vzhodnodolenjskega odreda in se tako močno okrepil, saj je štel okoli 130 borcev.

Ob kapitulaciji Italije je 9. septembra del bataljona razoroževal Italijane v Straži, komandant Jur-

■ **V METEŽU ZGODOVINE** Alojz Bucik

Verjetno zadnji borec prekomorskih brigad

V vasi Avče v občini Kanal živi 99-letni Alojz Bucik, predsednik tamkajšnje borčevske organizacije in po dosegljivih podatkih zares zadnji še živeči borec prekomorskih brigad. Skromen mož se sicer pohvali, da ima vozniški izpit že celih osemdeset let, in na zadnjem zdravniškem pregledu je še za dve leti dobil vozniško dovoljenje.

»Potem bo pa najbrž dovolj,« reče v smehu in doda, da s svojim avtom le redko še gre sam na cesto, le če mora k zdravniku ali po res nujnih opravkih v štiri kilometre oddaljeni Kanal. Sicer zanj skrbi hči Lidija, ima pa tudi dva vnuka in tri pravnuke, a še vedno živi sam v svoji hiši sredi Avč, kjer sta vse življenje živela s pokojno ženo. Borčevska organizacija v Avčah ima 12 članov, le dva sta še udeleženca narodnoosvobodilnega boja. Pohvalijo pa se z lepo vzdrževanim spomenikom sredi kraja, z dvema spominskima ploščama dvema padlima med vojno in z grobnico in spomenikom na vaškem pokopališču z imeni tam pokopanih borcev.

Ime Alojza Bucika ni bilo nikoli doslej omenjeno med prekomorci, spomladi letos pa so ga obiskali kolegi iz Primorskih novic, ki so zanj izvedeli po smrti Izidorja Čebzona, ta je veljal za zadnjega še živega prekomorca. Sam pravi, da so tovariši iz teh brigad, ki jih je poznal, že zdavnaj pokojni, z drugimi pa ni na-

vezoval stikov. Treba pa je dodati, kot so zapisali tudi v Primorskih novicah, da po koncu druge svetovne vojne prekomorci v povojni domovini niso bili cenjeni kot drugi partizani, čeprav so sodelovali pri osvobajanju velikega dela jugoslovanske obale, osrednje Bosne in Beograda, prebijali so se preko sremske fronte vse do Zagreba. Kot navajajo, je o njih prvi pisal zgodovinar Albert Klun ob 70. obletnici prihoda prekomorcev na jugoslovansko bojišče. Niso imeli tudi nobene formalne in neformalne povezave, zato ni znano, ali je Alojz Bucik res zadnji prekomorec.

Slovenski fantje v italijanski vojski

Ob Alojzovem rojstvu leta 1924 so Avče spadale pod Italijo, sam se je kot tretji otrok v družini rodil tri mesece po očetovi smrti, zato so zelo težko živeli, bolje rečeno životali, čeprav se je mama trudila po najboljših močeh. Želel je v šolo, a zaradi pomanjkanja na to ni bilo mogoče niti pomisliti, se je pa takoj ob začetku vojne vključil v protifašistično gibanje in leta 1942 je bil že sprejet v Osvobodilno fronto. Potem pa je prišel tisti usodni 28. januar 1943, ko so tri mladeniče iz Avč vpoklicali v italijansko vojsko, ki so ji bili kot italijanski državljani obvezani služiti, prav tako kot vsi fantje s primorskih območij in iz

Istre, kar vse je po Rapalski pogodbi spadalo pod Italijo. Fantov na srečo niso poslali na fronto, temveč v Pistoio, kjer so imeli le vojaško vzgojo, Bucik pa je tam naredil tudi vozniški izpit, tedaj še na svoje italijansko ime Buzzi Luigi, in sploh si ni predstavljal, kako pomembno vlogo bo ta izpit igral v njegovem življenju.

Po kapitulaciji Italije so Primorci in Istrani v italijanskih vojašnicah in taboriščih večinoma vstopali k »Tiovim partizanom«, kot so jim rekli. Zavezniki so jih zbirali na jugu Italije, najprej v Tarantu, ki je bilo začasno zavezniško taborišče, nato v Carbonari in končno v Gravini, ki je bilo zbirno partizansko središče, povezano z NOV Jugoslavije v Bariju. Prav v Gravini so se Primorci in Istrani tudi zares organizirali in ustanovili štiri brigade, ki so preko Barija odhajale na Vis in od tam po vsej obali vse do Beograda in osrednje Bosne. Alojz Bucik je bil dodeljen v 1. prekomorsko brigado, ki je štela 1886 mož. V Bariju, pravi, je spoznal tudi Vido Tomšič.

»Nobenega orožja nismo imeli, pa tudi ravnati z njim nismo znali, saj se tega nismo učili, na ladji smo dobili neke stare vojaške puške, in ko smo pristali na Korčuli, sem prvič v življenju streljal,« pripoveduje. Tudi zato je bila bitka na Korčuli usodna za pripadnike 1. in 2. prekomorske brigade. Obe sta bili del obrambne

linije srednjedalmatinskih otokov pod vodstvom 26. divizije NOVJ. Nemška vojska je izvedla desant na Korčulo s Pelješca, med 22. in 24. decembrom so potekali hudi spopadi, v katerih je 1. prekomorska brigada izgubila 300 mož, ubitih je bilo tudi 150 domačinov. »Niso zaman govorili, da je tukaj 'slovenskih fantov grob!'« pravi naš sogovornik. Od tam so se preživeli borci umaknili na Vis, kjer sta bili brigadi združeni, borci, med njimi tudi naš sogovornik, so se januarja 1944 izkrcali pri Pakoštanah in se premaknili v Drvar, kjer so bili razvrščeni v 1. in 2. proletarsko divizijo.

Želel je domov in v normalno življenje

»Ker sem imel vozniško dovoljenje, so me premestili v štab divizije, kjer sem bil voznik. Doživel sem napad na Drvar, od tam pa smo se preko Bosne umikali v Sandžak. Mi je pa nekje vmes uspelo priti do čisto nove puške,« se spominja. Bil je v Beogradu, ko je bil ta osvobojen, »kakšno veselje je bilo to«, in nato na sremski fronti. V Smederevski Palanki je ob reorganizaciji pristal v 51. artilerijski diviziji, osvoboditev je dočakal v Zagrebu in bil nato v Kragujevcu dodeljen v avtomobilski bataljon. Leta 1948 so ga poslali v avtomobilsko šolo v Čuprijo, in kot pravi, je tam pridobil res ogromno potrebnega znanja. Potem je bil

Alojz Bucik pred spomenikom v Avčah

razporejen v Rezervno vrhovno komando v Novem Sadu, zatem pa se je po vojaškem ukazu selil po državi, kot je bilo tedaj običajno, tako v Slovensko Bistrico, nato pa v bližino Reke, kjer je bila z njim že družina. A ves čas je želel iz JLA, tudi zaradi družine je želel domov in januarja 1952 je bil končno demobiliziran s činom kapetana 1. razreda.

Vrnil se je domov v Avče, dobil službo v Elektru Kanal kot voznik, nato pa v Solkanu pri Novi Gorici, kjer je bil vse do upokojitve. »Veste, kaj si pa res želim: da bi še enkrat videl in potipal bojni prapor naše 1. prekomorske brigade, ki sem ga med vojno držal v roki. Slišal sem, da ga hranijo v Ajdovščini.« Upajmo, da se mu želja izpolni.

Besedilo in foto: Jožica Hribar

V SPOMIN Milan Mravlje

Po njem se je imenovala naša šola

Osnovna šola Dravlje s sedežem v četrtni skupnosti Dravlje v Klopčičevi ulici 1 je bila ustanovljena 22. decembra 1980. Ob ustanovitvi se je imenovala Osnovna šola Milana Mravljeta, po mladem Draveljčanu Milanu Mravljetu, rojenem 21. januarja 1927. Šola se je v Osnovno šolo Dravlje preimenovala leta

Doprсни kip Milana Mravljeta v Osnovni šoli Dravlje v Ljubljani

Ob Podutiški cesti, ob vznožju Pesk v Podutiku, kjer je Milan Mravlje padel, stoji spomenik v obliki odprte knjige; delo arhitekta M. Šlajmerja je bilo odkrito leta 1958.

1992, po osamosvojitvi Slovenije, s sklepom Skupščine občine Ljubljana Šiška.

V šoli smo ponosni na vrednote, ki nam jih je zapustil narodnoosvobodilni boj. Ni nas sram zgodovine. Skrbeti moramo za ohranitev imen pogumnih ljudi, ki so bili na strani zaveznikov, ki so premagali nacizem in fašizem – zmaga nad katerima dandanes nikakor ni več samoumevna, zato smo doprсни kip Milana Mravljeta postavili v šolsko avlo. Poleg doprsnega kipa skrbno hranimo tudi njegove zvezke, ki so nam jih podarili njegovi domači.

Milan Mravlje je postal član SKOJ (Zveza komunistične mladine Jugoslavije) leta 1941, že naslednje leto pa tudi član pokrajinskega komiteja SKOJ. Svoj pogum in spretnost je dokazal kot kurir Dolomitskega partizanskega odreda. Niti v najtežjih trenutkih se ni ločil od svoje harmonike, s katero je zabaval prijatelje, prav tako je v njej prenašal pomembna partizanska sporočila. Umrł je 28. septembra 1942, ko je v svoji harmoniki prenašal partizansko pošto v takrat okupirani Ljubljani. Tisti dan je namesto svojega brata hotel odnesti pošto partizanom na Toško čelo. Okupator ga je ujel v zasedi in ubil. Takrat je štel 15 let. Čeprav je umrl herojsko, narodni heroj ni nikoli postal.

V njegov spomin je bil ob vznožju Toškega čela leta 1961 postavljen spomenik s skulpturo kurirčka, posvečen kurirjem Dolomitskega odreda, delo kiparja S. Keršiča. Verzi na spomeniku so namenjeni vsem padlim partizanskim kurirjem: »Ti-him junakom kurirjem, drznim peruti-m naših besed. Niso se upali umreti, tiho so padli za boljši svet.«

Vesna Harej

SPOROČILA Podlipoglav

Spominska hiša

Spoštovani tovariši in tovarišice! Pošiljam vam nekaj predstavitvenih slik naše hiše spomenika. V Spominski hiši Podlipoglav smo junija letos uredili arhiv NOB lokalne zgodovine nekdanje občine Ljubljana Moste - Polje. V Društveni sobi in Sobi herojev so na vpogled zbirka dokumentov vojne in povojne zgodovine, tematski prikaz vojnih dogodkov in pomembnih oseb narodnoosvobodilnega boja. Na ogled so tudi vsi pomembni spomeniki na območju ZZB, na pročelju pa je deset spominskih plošč.

Vabimo vaše člane in prijatelje na voden ogled Spominske hiše

Podlipoglav. Po predhodni najavi vas bodo sprejeli predstavniki naše organizacije in vam pripravili sprehod skozi zgodovino. Datum, ura in trajanje obiskov bodo prilagojeni skupini in željam obiskovalcev. Možen je tudi kombiniran ogled z razstavo na Urhu.

Prosim za najavo na tel. številko 041/684-836 Mija Kocjančič ali po e-pošti. Upam, da z vašo pomočjo oplemenitimo vrednote naše slavne zgodovine upora in zmage

Tovariški pozdrav.

Mija Kocjančič, predsednica KO ZB Zadvor - Sostro

ČEKOVNIK

Čekovnik je naš rojstni kraj,
tu smo se rodili
in ne bomo ga kar tako pozabili.

Lepe domove danes imamo,
Vse, kar si želimo, vse imamo.
Naš otroški svet ne pozna
lakote, vojn, gorja.
Naš otroški svet je tako zelo lep,
ne nam tega vzeti.

Odrasli, pustite nam vse to,
poglejte okrog, kako je tod lepo.
Obdajajo nas prostrani gozdovi,
bog ne daj, da bi se tod
okrog še kdaj bojevali.

Težko nam je razumeti,
kaj vse so morali naši predniki
v času vojne pretrpeti.
A še enkrat prosimo ta svet,
pustite nas v miru živeti.

Danica Hrast, Čekovnik 2023

Kolikere so dobe minile...

Kolikere so dobe minule,
koliko nezdod prešlo je prek naših ramen,
z obema rokama smo pili bridkost,
ljubezni sreče malo.

Prešlo je tlakovanje
in valpita bič je prešel,
ostala je le težka, pretežka noč.

Karel Destovnik Kajuh

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

Jože Pogljajen

KOLUMNA

Prvaki v izmuzljivosti

Prav redvsem zaradi finančnih in nepremičninskih malverzacij je moral Vatikan pred nekaj leti prisilno upokojiti kar štiri slovenske škofo, kar je bil edinstven primer v svetu. Naše pravosodje pa je ves čas mižalo in se balo uporabe lastnega prava, kar vse bolj postaja tudi politični problem. Vprašanje, ki se postavlja zlasti po lanskih volitvah in prepričljivem porazu desničarjev, je, ali se bo v odnosu države do Rimskokatoliške cerkve kaj spremenilo.

Za zdaj ni videti nič takega. Res je, da je omenjena prisilna upokojitev škofov z dnevnega reda črtala cerkvene kapitalske malverzacije. Vsaj odkrito se cerkveni vrhovi s tem ne ukvarjajo več. Navsezadnje se jim niti ni treba, saj jih velikodušno financira država. V javnosti so sicer vse bolj pogoste zahteve po uvedbi cerkvenega davka, s čimer bi večinsko finančno skrb za delovanje Cerkve z ramen davkoplačevalcev preložili na ramena vernikov. Kakšnega odziva iz vladnih krogov ni, cerkvena hierarhija pa te predloge formalno zavrača, češ da česa takega ne predvideva sporazum z Vatikanom.

Bolj bo držalo, da Rimskokatoliška cerkev uvedbo davka zavrača, ker bi izgubila del proračunskih virov, strah jo je tudi, da bi zaradi davka število vernikov še bolj upadlo. Toda tako ali drugače urejen cerkveni davek poznajo v Nemčiji, sosednji Avstriji in Italiji ter na Švedskem, kjer vsak krščeni državljani s polnoletnostjo postane obveznik plačila cerkvenega davka.

Niso samo finance v središču pozornosti Rimskokatoliške cerkve, vse bolj glasna postaja tudi v zadevah, ki z evangelijem nima prav veliko skupnega. Še najbolj politično obarvana je težnja po rehabilitaciji domobrancev in drugih, ki so s cerkvenim blagoslovom pod krinko obračuna z brezbožnim komunizmom nemškimi in italijanskim okupatorjem izdajali – nekateri pa tudi morili – pripadnike odpora. Tipičen primer poskusa iz domobrancev narediti žrtve komunističnega totalitarizma so vse pogostejše spominske maše, okrašene z domobranskimi uniformami in zastavami, kot je denimo tista v Rovtahn. Maši v tej zibelki vaških straž, oboroženih z italijanskim orožjem, je letos sledila proslava 75. obletnice ustanovitve slovenskega domobranstva. Letošnji slavnostni govornik je bil zgodovinar Stane Granda. To je tisti Granda, ki javno razlaga, da so z okupatorji sodelovali zato, da bi ohranili enotnost slovenskega naroda. Halo! V Evropi se kaj takega ne more zgoditi, pri nas pa se tovrstne manifesta-

cije brez težav dopuščajo. Je pa v cerkvenih krogih nastal vik in krik, ko je pater Knavs na lastno pest daroval mašo za padle partizane v cerkvi na Sveti gori, med katero je nekaj pesmi zapel tudi Partizanski pevski zbor. Ta odziv nazorno kaže, da je morebitna cerkvena maša za od krvavih domobraskih rok večinom zverinsko pobite na Urhu le znanstvena fantastika.

Enako velja tudi za morebitno mašo za vse od duhovščine spolno izrabljene otroke, ko bi se Cerkev jasno opravičila žrtvam kleriške pedofilije, obsodila storilce v lastnih vrstah in jih prijavila policiji. Čeprav so za to razširjeno pedofilijo vedeli vsi, od duhovnikov, škofov do večine vernikov, niso storili prav veliko, da bi jo preprečevali in storilce ustrezno kaznovali. Omenjeni prisilno upokojeni nadškof Stres je predstavnik iniciative »Dovolj je« celo obdolžil, da izkrivljajo resnico in dejstva. Pri pometanju teh zločinov pod preprogo ga je dopolnil kardinal Rode, češ da gre za prenapihljen problem. Da je torej problem kleriške pedofilije umetno ustvarjen, saj se 97 odstotkov pedofilije dogaja v družinah in med prijatelji! Toda

številke dokazujejo nasprotno, a pripravljenost cerkvenih vrhov, da bi se tega problema resno lotili – kot ponekod druge po svetu – je tako rekoč zanemarljiva in le redko kateri odkriti primeri tovrstnega nasilja klerikov nad otroki tudi zaradi dolge roke Cerkve pa zaradi inertnosti policije in pravosodnih organov dobijo sodni epilog.

Rimskokatoliška cerkev se odkrito vtika tudi v druga pereča vprašanja, denimo v predloge, da bi z zakonom tako kot v nekaterih drugih državah uredili evtanazijo. Pravico torej, da posameznik lahko odloča o času in načinu lastne smrti, da mu torej za to ne bo treba hoditi v Švico z vsaj deset tisoč evri v žepu. Zdravniške organizacije in vplivni posamezniki temu nasprotujejo, češ da oni že ne bodo rabili. »Kristjani smo poklicani k spoštovanju suverenosti Boga tudi ob soočenju s trpljenjem in iztekanjem življenja,« denimo pravi direktor Splošne bolnišnice Murska Sobota Grabar. Večina zdravnikov torej zvesto sledi prepričanju, da je življenje sveto, ker je od Boga dano in samo on ga lahko vzame. Ob tem se je treba vprašati, zakaj so potem na grmadah sežgali Giordana Bruna in še tisoče drugih. A se denimo moralni teolog Štuhec o tem ne sprašuje. Gospodar življenja je Bog, ne pa človek, pravi in dodaja, da je evtanazija zgolj agenda slovenskega levičarstva. Pa smo spet tam. Pri zgodovinsko izmuzljivem politkantstvu klerikov namreč.

Rimskokatoliška cerkev se odkrito vtika tudi v druga pereča vprašanja, denimo v predloge, da bi z zakonom tako kot v nekaterih drugih državah uredili evtanazijo.

■ DOGODKI Baza 20

Naš ponos že 80 let

Spominska slovesnost v Bazi 20

V Bazi 20, najprej imenovani Točka 20, je bilo od aprila 1943 do decembra 1944 bivališče političnega vodstva slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja, dokler se vodstvo ni preselilo v Črnomelj. V teh temnih gozdovih v zavetju košatih bukev in mogočnih smrek je bilo zgrajenih skupno 26 barak, ki so še dandanes skoraj v celoti ohranjene. V njih je živelo in delalo do 180 članov vodstva OF in Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije. Zaradi izjemnih varnostnih in konspirativnih ukrepov Baza 20 ni bila nikoli odkrita. Danes je še edini tako skrivno zgrajen in ohranjen sedež vodstva kaknega odporiškega gibanja v Evropi in je pomemben spomenik slovenske državnosti. V celoti ohranjena je zavarovana kot spomenik državnega pomena.

V spomin na vlogo Kočevskega roga med narodnoosvobodilnim bojem je Pokrajinski svet Zveze borcev za vrednote NOB Dolenjske in Bele krajine pri Bazi 20 pripravil partizanski miting, na katerem se je zbralo več kot tisoč obiskovalcev. Slavnostni govornik je bil akademik prof. dr. Jože Pirjevec. »Iz Ljubljane so po padcu Italije prišli na Rog številni intelektualci in umetniki. Še bolj kot prej je Baza 20 postala naša Sparta in naše Atene. Ta spoj izobrazbe, ustvarjalnosti in oboroženega boja je bil enkrat v zgodovini odpornišтва ne samo jugoslovanskih, temveč tudi evropskih narodov. Neki ameriški agent, ki je bil dolgo časa med našimi partizani, je v svojem poročilu nadrejenim pravilno zapisal, da gredo Slovenci v boj s 'puško in knjigo'. Anglež Peter Wilkinson, ki je pozneje postal vodja vseh britanskih tajnih služb, je ugotavljal, da je slovenski upor zaradi svojih značilnosti najpomembnejši dogodek, kar jih je bilo v srednji Evropi od Napoleonovih časov dalje. Milovan Đilas, ki se je konec septembra 1943 udeležil kočevskega zbora, je v svojih spominih dejal: 'Slovenci in njihov boj proti okupatorjem so bili nekaj posebnega. V nobeni jugoslovanski deželi, pri nobenem jugoslovanskem narodu ni bilo take samozvesti, takega navdušenja ob ustvarjanju lastne države.« Dr. Pirjevec je svoj govor sklenil z besedami: »Ustvarjanje lastne države – po mojem mnenju je med narodnoosvobodilnim bojem in našo osamosvojitvijo popkovina, kakor je med materinim telesom in porajajočim se otrokom. Brez matere otroka ne bi bilo. Brez Osvobodilne fronte in njenega boja naše države ne bi bilo. Bi Slovenci kot politični, gospodarski, kulturni osebi sploh obstajali? Rod, ki je prevzel nase pogum, slavo in križ partizanskega boja, nam je zapustil

veliko zgodovinsko dediščino. Ostanimo je vredni in zvesti ji. Samo tako bomo v Evropi in svetu nekaj veljali. Še bolj pomembno pa je, da bomo veljali v lastni zavesti.«

Navzoče sta pozdravila župan Franci Vovk v imenu občine Dolenjske Toplice in Borut Likar v imenu Pokrajinskega sveta Združenj borcev za vrednote NOB Dolenjske in Bele krajine. Na prireditvi je bil tudi Henrik Dralka, ki je s 96 leti najstarejši član OO ZB NOB Dolenjske Toplice in je kot udeleženec narodnoosvobodilnega boja med zadnjimi živimi pričami dogodkov med vojno na našem območju.

Veličasten je bil pogled na praporščake in 1. dolenjski spominski partizanski bataljon, ki so še oboga-

Slavnostni govornik je bil zgodovinar dr. Jože Pirjevec.

tili slovesnosti v Bazi 20 ob 80. obletnici njene ustanovitve. V kulturnem programu sta nastopila trobilni kvintet Policijskega orkestra in recitatorka Terezija Potočar Korošec, sledil je nastop Tržaškega partizanskega pevskega zbora Pinko Tomažič. Zbor sledi verzom narodnega Pinka Tomažiča: »Če so nam že vzeli svobodo, nam pesmi ne morejo vzeti, če več zatirali nas bodo, več bomo morali pet.« Hej, brigade, Naglo puške, La Brigata Garibaldi, Sa kraj Bosne, Vsi v partizane, Slavospjev 1. in 2. prekomorski brigadi, Sivi sokole, Na oknu, Na Kordunu, Na juriš in za konec še Vstajenje Primorske. Pesem, ki je postala himna Primorcev, je na noge dvignila več kot tisoč obiskovalcev. Med njimi je bilo čutiti ponos na našo polpreteklo zgodovino, domoljubje in spoštovanje do partizank in partizanov ter vseh, ki so v tistih časih branili obstoj slovenskega naroda. Ne samo Primorska, med drugo svetovno vojno je v boju proti okupatorju in domačim izdajalcem sodelovala vsa Slovenija.

Darko Pucelj

■ V METEŽU ZGODOVINE Porajmos

Namesto zvoka violin slišali klice groze

V noči z 2. na 3. avgust 1944 so v uničevalnem taborišču Auschwitz-Birkenau množično pomorili zadnjo skupino romskih taboriščnikov, ki je štela okoli 4200 Romov. Zločin se je zgodil v eni sami noči, ko so »utihnile violine in ko je še Bog odvrnil pogled stran od Ciganov«.

V uničevalnem taborišču Auschwitz-Birkenau je skupaj umrlo okoli 21.000 Romov in Sintov, ki so jih pripeljali iz 14 evropskih držav. Med njimi so bili tudi dolenjski Romi iz Slovenije. Ocenjujejo, da je bilo v Auschwitzu zaprtih približno 23.000 Romov in Sintov. Masakre nad njimi so izvajali tudi v drugih koncentracijskih taboriščih, kot so Treblinka, Chełmno (novembra 1941 so v to taborišče pripeljali 5000 Romov z Gradiščanskega, z njimi so ravnali huje kakor z Judi), Mauthausen, Buchenwald, Dachau in Bergen-Belsen. Romi so v taborišču smrti Auschwitz-Birkenau morali nositi temen trikotnik, na roke pa so jim vtetovirali črko Z. Med drugo svetovno vojno so nacisti med letoma 1939 in 1945 usmrtili okoli pol milijona Romov, nekateri ocenjujejo, da je bilo število žrtev celo trikratno. Natančno število teh žrtev ni znano in ga verjetno nikoli ne bomo poznali.

Maja 1944 so nacisti začeli načrtovati »končno rešitev« za romsko taborišče v Auschwitzu. Likvidacija romskega taborišča je bila prvotno predvidena 16. maja 1944. Ko so pripadniki SS poskusili prisiliti zapornike, da zapustijo barake, so

naleteli na upor romskih moških, žensk in otrok, oboroženih zgolj s palicami, orodjem in kamenjem, in pripadniki SS so se na koncu morali umakniti. Nato je 2. avgusta 1944 ponovno prišel ukaz in v plinskih celicah v koncentracijskem taborišču Auschwitz-Birkenau je bilo usmrčenih okoli 4200 romskih moških, žensk in otrok. Približno 19.000 od 23.000 Romov, ki so bili poslani v Auschwitz, je tam tudi umrlo. Deportacij prekmurskih Romov v

Hrvaški Romi na poti v Jasenovac (arhiv Balkan Insight)

nemška koncentracijska taborišča ali ustaško taborišče Jasenovac ni bilo. Med žrtvami Auschwitza ni mogoče najti nobenega prekmurskega Roma.

V začetku leta 1945 so Madžari v Turnišču ustrelili šest prekmurskih Romov. Ustreljeni so bili kot talci. Nekaj pomorov slovenskih Romov je izvedla tudi partizanska stran, v glavnem leta 1942 (Gabrje pri Mačkovcu, pri Iški vasi, v bližini Sodražice in v Kanižarici pri Črnomlju). Rome so partizani obtožili izdajstva. V tem primeru ne gre za genocid, saj partizani niso imeli namena uničiti Romov kot etnične skupnosti. Bili pa so pomori, ki jih

nihče ne zanika, in so terjali žrtve. V partizanskih pomorih ubiti Romi so žrtve vojne 1941–1945, tako so tudi vođeni in uvrščeni v bazo podatkov o žrtvah vojne 1941–1945 na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani.

Evropski parlament je leta 2015 razglasil 2. avgust za evropski dan spomina na žrtve holokavsta nad Romi. Romske žrtve genocida – porajmosa (v novejšem času se uporabljajo tudi izrazi, kot so samudaripen, romano murdaripe ali holokosto) – je povojna Evropa na veliko ignorirala in jih tudi ni poznala. Veliko Romov in Sintov so nacisti zamenjali z Judi ali jih popisali kot Jude, saj so menili, da sta Jud in Rom tako ali tako kriminalca in manjvredna človeka, zato je vseeno, pod kaj jih popišejo. Zato so dosedanja seznama s podatki o številu romskih žrtev še vedno nepopolni, številke pa netočne, tudi zato, ker v nekaterih državah, med njimi je bila tudi Kraljevina Jugoslavija, pred začetkom druge svetovne vojne sploh niso vodili evidence pripadnikov romske skupnosti. Romi o svoji genocidni izkušnji desetletja po končani vojni niso govorili, a po drugi strani – jih tudi nihče ni hotel poslušati. Vsi so slišali za holokavst – za nacistično eksterminacijo Judov ..., za »končno rešitev judovskega vprašanja«, toda nihče ni slišal za porajmos, kot so Romi poimenovali nacistično eksterminacijo Romov, torej za »končno rešitev romskega vprašanja«.

Dr. Marjan Toš

■ DOGODKI Divača

»Dan prej na Primorskem«

Tudi letos je v Divači pri spomeniku Dan prej odmevala proslava ob praznovanju dneva državnosti, ki jo že tradicionalno pripravljajo Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Krasa in Brkinov, Območno združenje slovenskih častnikov Sežana, Policijsko veteransko društvo Sever za Primorsko in Notranjsko ter občina Divača. Na proslavi, ki jo že tradicionalno začenjajo z Zdravljico in končajo s primorsko himno Vstajenje Primorske, je iz leta v leto več obiskovalcev.

Ob plapolanju praporov veteranskih organizacij je zbrane najprej nagovorila divaška županja Alenka Štručl Dovgan in se spomnila dogodkov pred 32 leti, ki so pripomogli k nastanku samostojne Slovenije, med njimi tudi prvega strela v Divači, kateremu je posvečen spomenik Dan prej, ob katerem je vsako leto proslava. Slavnostni govornik je bil predsednik Območnega združenja slovenskih častnikov Sežana Josip Biro, ki je orisal, zakaj se moramo vedno znova spominjati dneva prej, saj je dan prej zgodovina vseh Primorcev in se je prav v Divači začela osamosvojitvena vojna.

»Na Primorskem, točno na tem križišču, so 26. junija 1991 pripadniki takratne milice in Teritorialne obrambe skupaj s pogumnimi domačini ustavili enote JLA. Kljub

dejstvom in dokumentiranemu gradivu in dokazom posamezne vladajoče stranke nočejo priznati, da je to resnica. Izraz dan prej se je porodil v uredništvu Primorskih novic. Argumenti zanj so jasni: vojaške operacije so se na Primorskem začele 26. junija 1991 (in ne 27. junija). Tistega dne je iz vojašnice v Pivki ob 11.30 odpeljalo 21 tankov, ob 13.10 pa iz vojašnice Ilirska Bistrica Trnovo šest tankov

bili mejni prehodi na zahodni meji,« je poudari Biro in pojasnil, zakaj je treba to dejstvo nenehno ponavljati in da zgodovine ne smemo žaliti s potvarjanji. Fabio Stefe je zaslužnim članom podelil zlate, srebrne in bronaste znake Društva Sever.

V kulturnem programu so nastopili člani domačega pihalnega orkestra pod taktirko Mitje Tavčarja in mešani pevski zbor pod vodstvom Mateja Penka. Tudi letos so se po-

proti Postojni in Divači ter sedem tankov proti Podgradu in Kozini. Ob 14.30 je na tem mestu, kjer zdaj stoji spomenik Dan prej, odjeknil prvi strel v vojni za Slovenijo, ki ga je izstrelil oficir JLA, na srečo brez žrtev. Končni cilj vseh teh enot so

hodniki pod vodstvom stotnika Mirana Fakina podali na 26. tradicionalni pohod na hrib Kokoš, na katerem stoji edini vertikalni napis Tito na Primorskem in predstavlja našo zgodovino.

Olga Knez

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (20)

Mitraljezec Marijan

Slovensko partizansko zdravstvo je bilo izraz človečnosti in nekaj izjemnega v evropskih odporiških gibanjih. Ena največjih moralnih obveznosti slovenskih partizanskih enot je bila skrb za ranjence. Zavest, da kot ranjenci ne bodo prepuščeni na milost in nemilost sovražnikom, je bodrila borce. Pri reševanju ranjencev s položajev in njihovem prenosu v bolnišnice ali zasilne bunkerje so bili potrebni pogum, požrtvovalnost in iznajdljivost. Dobra zdravstvena služba je bila pomemben pogoj za manevrsko in bojno sposobnost enot.

Na začetku upora so si ranjenci kar sami povezovali rane s cunjami, odtrganimi od srajce. Težje ranjence so na vse mogoče tvegane načine ilegalno spravljali v mestne bolnišnice. Bolnišnica in lekarna v Slovenj Gradcu sta od samega za-

Spominska plošča in razpelo na Marijanovem grobu pri Rožeju v Razborju, ki smo ju letos obnovili. Foto S. Gradišnik

četka vstaje (s tiho privolitvijo vodje bolnišnice dr. Herberta Schwarza iz Gradca) pomagali ranjenim partizanom in partizanskim bolnišnicam.

To je zapis o mladem mitraljezcu iz Ljubnega ob Savinji, ki je težko ranjen moral mesec dni trpeti v zasilni bolnišnici, dokler ga ni odrešila smrt. Franc Zagožen - Marijan, 22-letni mitraljezec 2. čete 1. štajerskega bataljona, je po koncentraciji na Dobrovljah 14. septembra 1942 postal borec 1. čete Pohorskega bataljona. Bataljon je na svojem operativnem območju takoj

Franc Zagožen - Marijan

začel izvajati akcije. Po napadu na Josipdol so se borci umaknili v svoj tabor pod Planinko. Nemci so jim sledili, vnel se je hud boj. Padla sta Tine in Gojko, Marijan je bil hudo ranjen v trebuh. Čigavi so strelili, ki so se iz globine gozda začeli oglašati Nemcem v hrbet? Saj to je bil vendar komandant Stane. Slišati je bilo njegov glas iz gozda: »Grog! Stane je tukaj, juriš!« Obroč je bil prebit.

Ranjeni Marijan je ostal v improvizirani bolnišnici na Glažutski planini, pri njem pa sta bila kot kuhar in strežnica Petruška in Marja. Decembar je mineval in stanje se mu je slabšalo. Dr. Mrož, ki je bil vsak dan pri njem, je slednjič spredel, da ga ne more več imeti v gozdu, in štab se je odločil za prenos v dolino. Leon in Kristl naj bi mu našla mesto v Razborju.

Leon je takoj odšel na Pohorje, kjer sta se mu pridružila še Miloš in Nace. Dolgo so hodili do ranjenca. Bil je kaj žalosten pogled nanj. Ležal je v zasilnem zavetju, kamor je medlo sneg. Ranjenec je tožil. Leon mu je obljubil, da ga bodo čimprej spravili v Mislinjsko dolino, nato je odšel k Rdečniku v Razbor, da pripravi vse potrebno za njegov sprejem. Iz bataljona so naposled prinesli silno izčrpanega Marijana. Spravili so ga na senik k Rožeju, z

njim je bila bolničarka Pepca. Malo pred koncem leta je moral Leon spet v bataljon, tokrat na Osanharico. Ko se je vrnil s Pohorja, je Marijana našel v žalostnem stanju, skoraj že ni imel več glasu. Pepca je povedala, da jo je prosil za pištolo, a mu je ni hotela dati. Uvideli so, da ne bo ozdravel in da bo kmalu konec z njim.

To je bila Marijanova zadnja noč. Na Silvestrovo dopoldne je izdihnil. Leon je skopal jamo in prišel po Kristla in Pepco, ki sta bila pri Rožeju. S težavo so spravili truplo v tesen grob. S Kristlom sta nato pometla sneg, da bi zabrisala sled. Kristl je pogledal na uro: bila je pravkar polnoč. Leon in Kristl sta si preko groba voščila srečno novo leto. Tekavčeva Pepca je zaihtela. V enem letu je izgubila moža, hčer in sina. Morda je zaslutila, da bo tudi njeno truplo čez tri tedne zagnila zemlja ...

V poročilu, ki ga je dan pred padcem Pohorskega bataljona poslal komisar Rajko Dušanu Kvedru, je zanimiv odlomek:

»Tovariš Stane ve, da smo nudili ranjenemu tovarišu Marijanu vse, kar je bilo v naši moči, dokler je bil ta v bolnici. Ve tudi, da ni bilo mogoče organizirati prej transporta, in vzrok, zakaj ne. Da bi potekel transport res v redu, je šel z njim sam tovariš Grog. Toda baš po malomarnosti terenskih tovarišev je moral ranjenec v zadnjem delu transporta največ trpeti.«

Viri

- Marjan Žnidarič: Četrta operativna cona: Pregled zgodovine nacistične okupacije in osvobodilnega boja na slovenskem Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju (2014).
- Franc Zalaznik - Leon: Dolga in težka pot: 1941–1945 (1963).
- France Filipič: Pohorski bataljon (1965).

Stane Gradišnik

Pismo iz internata

Vse dni smo med sive zidove zajeti, med šolske klopi in uradne obraze, med svete podobe in same ukaze ... težko, pretežko nam je tukaj živeti.

Tam zunaj pri vas je trpljenje in boj, tovarne in polja in ritem življenja, tam zunaj bijó se ljudje za obstoj in pesmi so tamkaj in čudežna vrenja.

A tu govorijo o drugih rečeh: O zvezdah in kraljih nam tu govorijo ... O trenjih tam zunaj in živih ljudeh pa vselej skrivnostno molčijo ...

Karel Destovnik Kajuh

Že čas čutim...

Že čas čutim, ki ga ni še, čutim ga, kako on diše.

In dan za dnem so vse temnejše noči a pot vsak dan bolj negotov ... Svet pa ki ves bo drug in nov.

O, jaz že čutim pomlad, ki po burji pride.

Karel Destovnik Kajuh

Dr. France Križanič

Na robu recesije

V prvi polovici leta 2023 je bil slovenski bruto domači produkt (BDP – vrednost na novo ustvarjenih dobrin) realno za tri odstotke večji kot pred letom ter za skoraj 13 odstotkov nad primerljivo ravno leta 2019 (pred pandemijo). V Sloveniji sta letos recesijo preprečila razmah investicij v osnovna sredstva (realno povečanje za 7 odstotkov) in tudi krepitev porabe države (realno povečanje za skoraj 4 odstotke), medtem ko sta izvoz blaga in storitev ter osebna poraba realno upadla (po okoli dva odstotka).

Prvih šest letošnjih mesecev se je glede na primerljivo lansko raven dodana vrednost v gradbeništvu realno povečala za 19 odstotkov, v finančnem sektorju ter v informacijskih in komunikacijskih dejavnostih pa za okoli 5 odstotkov. Manj od skupnega BDP, a vendarle, so se v enakem obdobju realno povečali: dodana vrednost v strokovnih, znanstvenih, tehničnih in drugih poslovnih dejavnostih (dobra dva odstotka), pa tudi v predelovalnih dejavnostih ter v upravi z obrambo, izobraževanju, zdravstvu in socialnem varstvu (po okoli en odstotek). Dodana vrednost v kmetijstvu, gozdarstvu in ribištvi je realno upadla za pol odstotka, v trgovini, servisu vozil, prometu, skladiščenju in gostinstvu pa za skoraj tri odstotke.

Med letošnjim januarjem in junijem je bil slovenski izvoz blaga in storitev za 11 odstotkov večji od uvoza, na tekočem računu plačilne bilance (poleg razlike med izvozom in uvozom upošteva tudi obresti, dohodke od dela, licenčnine, profite, transferje ipd.) pa smo imeli za dve milijardi evrov presežka.

Anketa, izvedena po metodologiji Mednarodne organizacije dela, za drugo letošnje četrtletje kaže, da je v Sloveniji 996.000 delovno aktivnih oseb in 37.000 ljudi brez dela (tudi če upoštevamo neformalne oblike gospodarske dejavnosti). Po tej oceni se je sredi leta 2023 zaposlenost celo precej izboljšala, saj je bilo delovno aktivnih v drugem letošnjem četrtletju za 17.000 ali dva odstotka več kakor pred letom ter za 5000 ali pol odstotka več kakor v enakem obdobju leta 2019.

Z anketo ocenjena stopnja nezaposlenosti (delež nezaposlenih v skupnem številu delovno aktivnih in brezposelnih) se je v drugem četrtletju 2023 spustila na 3,6 odstotka. Število iskalcev zaposlitve, ki te ne morejo najti niti v neformalni gospodarski dejavnosti, je od primerljive lanske ravni upadlo za 7000 ali za 16 odstotkov, od primerljive ravni v letu 2019 pa za 6000 ali za 14 odstotkov. Avgusta so bile slovenske cene življenjskih potrebščin

za 6,2 odstotka višje kakor pred enim letom. Primerljiv rezultat za evrsko skupino je 5,3 odstotka, pri čemer so se cene v Avstriji povečale za skoraj 8 odstotkov, v Nemčiji in Franciji po okoli 6 odstotkov in v Italiji za dobrih 5 odstotkov. Na drugi strani so se cene na Nizozemskem in Finskem povečale po okoli 3 odstotke, v Belgiji in Španiji pa le po dobra 2 odstotka.

Med lanskim in letošnjim avgustom so se v Sloveniji najbolj podražile zdravstvene storitve (za 11 odstotkov), sledijo cene hrane in brezalkoholnih pijač (za 10 odstotkov), cene alkoholnih pijač in tobaka, cene storitev v restavracijah in hotelih ter cene storitev v rekreaciji in kulturi (vse po okoli 9 odstotkov).

Še februarja 2021 je bila raven cen življenjskih potrebščin v Sloveniji nižja kakor pred letom, nato pa se je začela inflacija povečevati. Nanjo je vplivala rast cen električne energije, povezana s podražitvijo zemeljskega plina in emisijskih kuponov (plačila proizvajalcev za izpuste toplogrednih plinov). Februarja lani, ob začetku ukrajinske vojne, je slovenska inflacija na letni ravni dosegla 7 odstotkov in se do julija in avgusta lani povzpela na 11 odstotkov. Približno na tej ravni je z manjšimi

nihaji vztrajala do letošnjega marca, nato je sledilo postopno umirjanje. Nanj so vplivali omejevalna politika centralnih bank, dvig obresti, stagnacija povpraševanja ter upadanje cen surovin na svetovnem trgu. Julija letos so bile na primer slovenske uvozne cene skupaj za 5 odstotkov, uvozne cene električne energije in plina pa celo za 73 odstotkov pod primerljivo lansko ravno.

Zmanjševanje inflacije od letošnjega maja dalje ovira sprememba njene narave, saj je dobila obliko spirale, v kateri se cene storitev (avgusta 8 odstotkov višje kakor pred enim letom) povečujejo hitreje od cen blaga (avgusta dobre 5 odstotkov nad primerljivo lansko ravno). V ozadju je proces prenosa rasti cen v rast dohodkov (plač, obresti, dobičkov), pa tudi splošno v rast cen pri pogodbah z zamikom dobave – terminskih pogodbah. Temu sledi prenos rasti cen dohodkov in obveznosti po terminskih pogodbah nazaj v inflacijo. Če se ta proces ustali, začne potekati po posebnih obrazcih, tako da dobimo indeksacijo, povezano s tako imenovano inertno inflacijo. Ob prvem večjem gospodarskem stresu (energetska kriza, dolžniška kriza, valutna kriza, trgovinska blokada, vojna ...) sledi skokovita rast cen in nato hiperinflacija. Mi smo v nekoliko bolj odmaknjenih letih to doživeli ob koncu jugoslovanske dolžniške krize leta 1989.

SPOROČILA Geopedijin zemljevid

Novi stotici spomenikov naproti

Ob številki 7800 partizanskih spomenikov na Geopedijinem zemljevidu naj opozorim na prispevek tistih, ki zadnjič niso prišli na vrsto. Števec se hitro vrti po zaslugi Zdenke Primožič, ki obiskuje pokopališča po domovini in je v zadnjem času poslikala blizu 200 nagrobnikov, ki se nanašajo na drugo svetovno vojno, ter raziskala usode ljudi, katerih imena so vklesana nanje. Miloš Kermavnar njene vpise sproti kopira na zemljevid. Na našo servisno stran sem postavil njegov izpis spomenikov po občinah. V Begunjah smo pomagali očistiti od poplave prizadeto grobišče, Daniel Divjak pridno zbira in popisuje partizansko literaturo in vzdržuje stike z območnimi aktivisti, Marijan Križman se je ob izteku svojega predsedovanja Zvezi borcev zahvalil geopedijskim spomeničarjem za opravljeno delo.

Na pobudo Žive Vidmar nastaja seznam ženskih partizanskih spomenikov. Začeli smo z obeležji narodnim herojinjam (med 180 slovenskimi narodnimi heroji je

22 ali 12 odstotkov žensk), vsaki je posvečenih več obeležij, in nadaljujemo s ploščami drugim partizankam, kipi žensk in obeležji ženskim organizacijam. Vsako dopolnilo s terena bo dobrodošlo.

Tovariši sprašujejo, kako zaščititi spomenike pred vandaliziranjem. Lado Nikšič odgovarja, da do neke mere pomaga ureditev statusa spomenikov, za kar obstajajo tri možnosti, in sicer z občinskim odlokom o lokalnem pomenu obeležja (npr. kot ima to urejeno občina Preddevor), da občina ali krajevna skupnost v soglasju z lastnikom parcele za zemljišče, kjer stoji spomenik, prek notarja izvede razparcelacijo, označi zemljišče kot javno dobro in vpiše občinsko lastništvo v zemljiško knjigo (občine se postopka nerade lotevajo), ali z vpisom služnosti za dostop do spominskega obeležja; postopek na zemljiški knjigi izvedeta zainteresirana organizacija ZB NOB in lastnik zemljišča prek notarja. Če ima kdo vzorec take pogodbe, naj nam jo pošlje.

Miran Hladnik

■ V METEŽU ZGODOVINE Dobrnič (AFŽ)

Vse za partizane – do končne zmage!

Dr. Maca Jogan

Dva tedna po kočevskem zboru odposlancev slovenskega naroda v začetku oktobra 1943 je v Prosvetnem domu v Dobrniču potekal ustanovni kongres Slovenske protifašistične ženske zveze, ki se je začel v soboto, 16. oktobra, zvečer in se končal v noči z nedelje na ponedeljek okoli tretje ure zjutraj. Priprave na ta dogodek so se začele že v letu 1942, ko se je zlasti v belokranjskem, novomeškem, kočevskem, ribniškem in cerkniškem okrožju ter v Ljubljani hitro razvijala protifašistična ženska organiziranost. V maju 1943 so zbrane delegatke iz teh okolij imenovala iniciativni odbor, ki je pripravil vse potrebno za ta kongres. Dobrnič ni bil izbran po naključju, temveč je tu že obstajala močna ženska organizacija.

Za udeležbo na kongresu so bile izbrane delegatke z vseh območij

■ **Večina ženskih društev in organizacij je že od začetka okupacije delovala narodnoobrambno in humanitarno.**

Slovenije, vendar se v tistih težkih razmerah vsem ni posrečilo priti v Dobrnič; tako ni bilo delegatk s Primorskega, s Štajerskega sta se čez Savo prebili le dve, dve sta krenili z Gorenjskega, pa nista prišli do cilja. Končno se je zbralo skupaj 180 delegatk, ki so trdno prepričane v povezovalno moč skupnega cilja in gesla kongresa »Vse za partizane, do končne zmage!« ocenile dotedanje delovanje, si izmenjale izkušnje in sprejele cilje za prihodnje delo organizacije. Zbrane uporne udeleženke je pozdravil tudi predstavnik anglo-ameriške vojaške misije, major William Jones, ki je novoustanovljeno organizacijo tudi finančno podprl, ob silovitem zanosu in pogumu, ki je vel iz nastopov udeleženk, pa je izrekel znamenito misel: »Narod, ki ima take ženske, ne more propasti!«

Na kongresu je bila za predsednico SPŽŽ (pozneje preprosto AFŽ) izvoljena Angela Dovč Ocepek, za sekretarko Mara Rupena Osolnik, v vodstvo zveze pa Marija Draksler - Marjana, Dana Mišigoj (Kozak), Helena Puhar, Mica Šlander in Zima Vrščaj - Holy. Navadno so omenjena le imena vodilnih oseb, vendar je ob tem treba poudariti, da se je za uresničevanje ciljev SPŽŽ po vsem slovenskem ozemlju na različne načine trudilo na tisoče žensk; v skrajno sovražnih okoliščinah so se borile za osvoboditev, za dobrobit vse narodne skupnosti in ob tem presegale zapovedi, ki so veljale za »prave« ženske.

80 let od znamenitega dogodka

Letos bo poteklo že osemdeset let od tega znamenitega dogodka, ki si s svojo enkratnostjo v tedanjem evropskem okolju vsekakor zasluži trajno mesto v skupnem zgodovinskem spominu ter je hkrati vir za iskanje spodbud in odgovorov na izzive sedanjosti. Kot ob izreku je tudi v letu 2023 in še naprej

nedvomno vredno spomina sporočilo Helene Puhar, ki je v svojem referatu poudarila: »Slovenskemu ženstvu je treba dopovedati, da ni še vse urejeno, če je urejen njen dom. Treba je urediti življenje cele vasi, občine, pokrajine, treba je urediti življenje vsega naroda. To je sveta dolžnost vsakega živega slovenskega uda.«

Te misli zvenijo tako sodobno, kot da so bile izrečene včeraj. Povedane pa so bile:

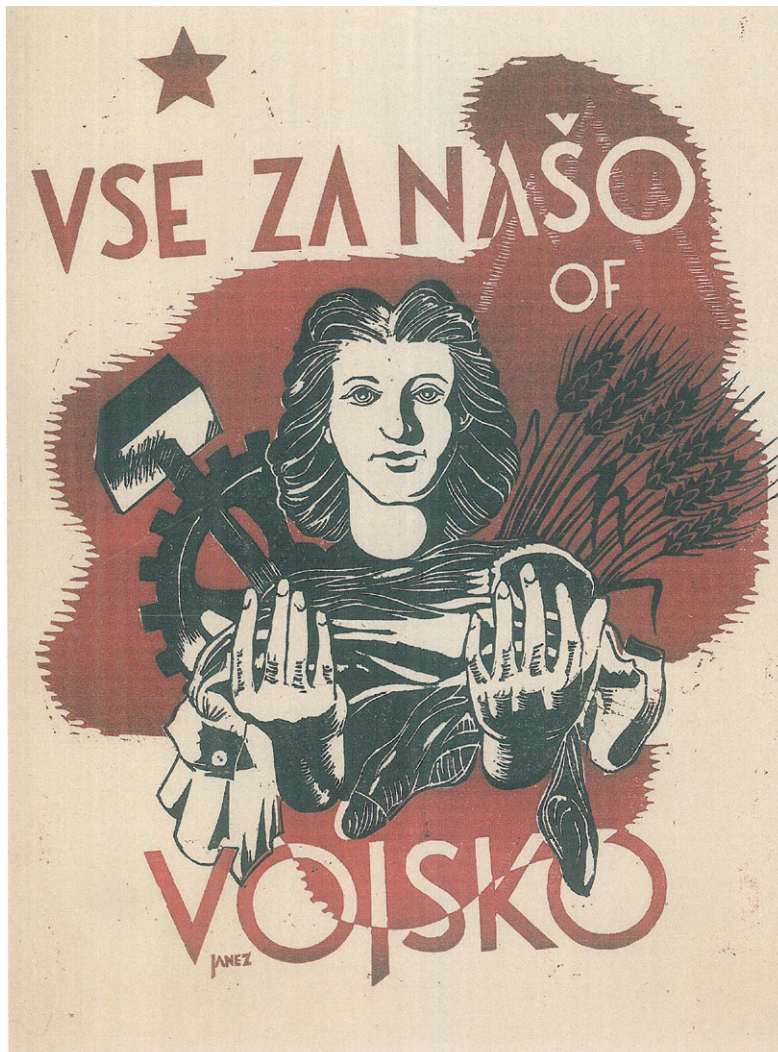
- v času, ko je slovenski narod preživel eno najhujših kriz v svoji zgodovini, ko je bil kot celota obsojen na propad;
- v času, ko je večina prebivalstva z Osvobodilno fronto na čelu zavrnila to obsodbo, ki se je zelo surovo in krvavo že uresničevala nad desetstiči v izgnanskih in koncentracijskih taboriščih okupatorskih držav ter na domačih tleh;
- v času, ko je kolaborantska oblastna manjšina poteptala taborsko narodnoobrambno geslo iz 19. stoletja »Zedinimo se! Složimo se!« in svoje duhovne in militaristične zmogljivosti dala na voljo okupacijskim silam;
- v času, ko so kolaborantske sile pomagale preganjati in pobijati »tolovaje« in »bandite«, kot so dan za dnem označevali partizanske borke, ki so se skoraj goloroki uprli mogočnemu uničevalnemu sistemu nosilcev »novega reda«, »višje kulture«;

Slovenska žena (plakat, ARS, AS 1890)

- v času vsestranske kolaboracije, ko je sovravnost do emancipacije žensk, ki so jo na Slovenskem razširjali in utrjevali konservativni (zlasti katoliški) krogi od konca 19. stoletja naprej, brez dvoma dosegla vrhunec;
- v času, ko so bile ženske borke (ki so ves čas partizanske vojske obsegale okoli 4 % vseh borcev) v desničarskem tisku zasmehovane, poniževane in zasramovane kot »rdeče emancipiranke« z najnižjimi lastnostmi: krvoločnost, koristoljubnost, grabežljivost, vlačugarstvo (npr. Slovenski dom, 29. 1. 1944).

Moramo si zamisliti, kaj je pomenilo v tistih vojnih razmerah priti na takšen kongres; koliko neustrašnosti, poguma in hotenja, da bi izrazile svojo privrženost narodnoosvobodilnemu boju, je premogla vsaka udeleženka. Čeprav je okupatorsko nasilje neposredno spodbujalo vključevanje žensk v narodnoosvobodilni boj, pa se je protifaš-

Janez Vidic: Vse za našo vojsko (plakat, ARS, AS 1890)

istična in protinacistična usmeritev med njimi utrjevala že pred drugo svetovno vojno; napredna ženska društva so si namreč v tridesetih letih prizadevala, da bi bilo čim več ljudi seznanjenih z nevarnostmi fašizma, ki ga je slovenski primorski življenjalec čutil že dolgo.

Množična protifašistična drža

Da je resnično šlo za množično protifašistično držo, priča tudi podpora Spomenici slovenskih žen (30. marca 1939), ki poudarja: »Slovenske žene smatramo v teh usodnih trenutkih za nujno dolžnost, da poudarimo svojo edinstvo in vprašanjih, ki zadevajo koristi našega naroda in naše države in da s to edinstvo manifestiramo za svojo narodno državo, v kateri vidimo edini prirodni okvir za svojo narodno rast ter edino poročstvo za svoj politični, gospodarski in kulturni razvoj. Spričo resnosti položaja hočemo usmeriti svoje delo za narod tako, da bo mogoče obiti vsa trenja ter delati za skupne koristi ...«

Spomenico je podpisalo 67 ženskih in 185 mešanih društev, niso pa je podpisale ženske v katoliško organiziranih društvih, češ da se ne čutijo ogrožene. Izključevanje katoliških društev iz množične protifašistične usmeritve se je nadaljevalo v času okupacije, ko je vrh Katoliške cerkve na Slovenskem ob čvrsti opori na papeško določeno usmeritev v svoji protikomunistični usmeritvi nastopal zoper enoten narodnoosvobodilni boj. Ta boj je vodstvo RKC skrčilo le na »komunistično revolucijo«, s čimer je oparavečevalo vsestransko, tudi vojaško kolaboracijo; od odprave socializma in začetka samostojne države pa s to krčivijo kriminalizira narodnoosvobodilni boj. To je vidno v strategiji za delovanje Cerkve na Slovenskem v 21. stoletju, kjer je za

nazaj trditev, da so domače revolucionarne sile s »prevaro zavedle mnoge dobro misleče ljudi in izvajale teror nad tistimi, ki se niso strinjali s komunistično revolucijo ...« (Izberi življenje, 2002: 25, 26). Če bi res šlo le za prevaro, ne bi moglo toliko ljudi, posebej žensk (ki so tradicionalno bile bolj verne), aktivno sodelovati v narodnoosvobodilnem boju.

Večina ženskih društev in organizacij je že od začetka okupacije delovala narodnoobrambno in humanitarno. Po kongresu v Dobrniču pa se je uporniško organizirano delovanje žensk še razmahnilo. V zaledju so opravljale številne odgovorne in nevarne naloge v lokalnih vodstvenih organih Osvobodilne fronte, kot politične aktivistke, kurirke, obveščevalke; pomembna je njihova vloga v zagotavljanju prehrane, zbiranju pomoči za partizansko vojsko, pri organiziranju in izvedbi partizanskega šolstva; posebej pomembno vlogo so imele v partizanskem zdravstvu kot bolničarke in zdravnice.

Aktivna in pasivna volilna pravica

Na vseh področjih so se izkazale kot aktivne državljanke in tudi tako upravičile pridobitev aktivne in pasivne volilne pravice, ki so jo dobile z odlokom IO OF 17. maja 1942. Ta pravica je bila potrjena z Ustavo FLRJ in LRS (1946), ob tej pa tudi druge ekonomske in socialne pravice, posebej pravica do upravljanja lastnega telesa. Postopno so se do konca socialistične ureditve ustvarjali tudi temelji za uresničevanje načela enakih možnosti za ženske in moške. Po odpravi socializma so bile te pridobitve označene kot »komunistične«, v imenu »demokracije« pa se je v želji po »normalizaciji« življenja vedno glasneje izražala težnja po tem, da je treba ženske

vrniti na »njihovo pravo mesto«. Zoper to namero, ki se je najprej odkrito pokazala ob pripravi ustave RS 1991 v prizadevanjih »demokratskih« sil za odpravo pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, so povezane različne ženske organizacije spet stopile v akcijo za obrambo pravic »drugega spola«; pokazale so, da uporniški duh ni zamrl in da Dobrnič še navdihuje. Mimogrede, po raziskavi slovenskega javnega mnenja je v Sloveniji zaupanje v ženske organizacije v primerjavi z drugimi postsocialističnimi državami največje.

V spremenjenih kapitalističnih razmerah izročilo ustanovnega kongresa SPŽŽ ob vrsti ženskih organizacij in društev od leta 2002 neguje tudi Društvo Dobrnič, katerega prva naloga je »ohranjanje pridobitev NOB in izročila 1. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze, tako da prireja spominske slovesnosti, predavanja, okrogle mize, javne razprave ipd. o pomenu NOB in delovanju žensk med NOB, spodbuja znanstvenoraziskovalno in publicistično delo s to tematiko in seznanja javnost na dogodki in vrednotami tega obdobja«, kot velja 2. člen pravil.

Prav skrb za ohranjanje spomina na narodnoosvobodilni boj in vlogo žensk v njem je ob sprevačanju zgodovinskih dejstev in njihovi okrnjeni podobi v izobraževanju ena od nalog, ki jo uspešno izvajajo krajevne organizacije Društva Dobrnič. Navedimo samo en primer. V letnem poročilu KO v Mariboru za leto 2012 je posebej izpostavljena mlada zgodovinarica (Meta Kerkez), ki je za srečanja »Po poteh spomina z vnuki« pripravljala »posebne zapise, podkrepljene z obilico podatkov o narodnoosvobodilnem boju na našem Pohorju in o izgradnji bolnic in organizaciji partizanskega zdravstva na tem predelu. Te zapise namreč ob naših obiskih posameznih zgodovinskih točk skrbno preberemo in so prave učne ure iz težkih časov naše zgodovine s pogledom mlade generacije na dogodke, ki jih več ni možno najti zapisanih v šolskih učbenikih in je torej upravičena naša skrb, da ne utonejo v pozabo.«

V »rojstnem kraju SPŽŽ« Društvo Dobrnič prireja vsakoletna spominska srečanja z bogatim kulturnim programom, v katerem so glavni »igralci« osnovnošolski otroci iz Osnovne šole Dobrnič. Pa je za nekatere tudi to nesprejemljivo, saj naj bi se otroci že prej preveč ukvarjali s tematiko, ki »ni ne obvezna in ne izbirna vsebina« in je »nedvomno sad komunizma«. Kritična opazovalka tega nezaslišanega dogajanja, ki ve, kaj spada v javno šolo po padcu komunizma, ki je trdno prepričana, da je bil »komunizem totalitarni režim«, se je v lokalnem časopisu (2016) zgroženo spraševala: »Kako lahko javna osnovna šola pošilja otroke nastopati na prireditve, ki se odvijajo pod parolo 'Vse za partizane do končne zmage'?«

Prav zaradi takšnih vprašanj v sedanjosti je prav, da se ohranja spomin na ustanovni kongres SPŽŽ in da se ne pozabijo misli o »sveti dolžnosti« slovenskega ženstva in sploh vseh.

V METEŽU ZGODOVINE Zahodna Slovenija in Benečija

Kobariška republika – 52 dni svobode

Zdravko Likar

Kobariška republika je eno izmed prelomnih dogajanj v času druge svetovne vojne oziroma narodnoosvobodilnega boja na območju zahodne Slovenije in Benečije. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je v času splošne partizanske vstaje na Primorskem – v gornjem toku reke Soče in njenih pritokov, v Brdih, v dolinah rek Nadiže, Tera in Rezije – nastalo obsežno osvobojeno ozemlje, ki je merilo okoli 1400 kvadratnih kilometrov. Središče svobodnega ozemlja je bil Kobarid. Poleg temeljnih vojaških in obrambnih so se na osvobojenem ozemlju opravljale tudi politične in druge družbene naloge, medtem ko je pretila nenehna nevarnost, da nemški vojaški vdor zamenja svobodo z okupacijo. Med temeljne dejavnosti v republiki so spadali zlasti širjenje in utrjevanje narodnoosvobodilne misli in boja, obujanje narodne zavesti med Beneškimi Slovenci ter poskus preseči etnične in jezikovne meje, predvsem v sodelovanju z italijanskimi protifašisti.

Nastanek Kobariške republike zato ni bil naključje, bil je dejstvo, ki je temeljilo na zemljepisnih in s tem tudi na strateških značilnostih, na izkušnjah stoletja ustvarjenih upravnopolitičnih razmer in z njimi povezane narodnostne oziroma jezikovne meje, ki je slovenski svet ločevala od romanskega. Od leta 1920 je celotno območje Kobariške republike spadalo pod suverenost italijanske države, medtem ko ji je Benečija pripadala že od leta 1866.

Velik politični in nacionalni pomen svobodnega ozemlja je v tem, da so bila v Kobariško republiko vključena vsa ozemlja, ki so naseljena s Slovenci na skrajnem zahodnem robu slovenstva, saj sta spadali v republiko vsa Beneška Slovenija in Rezija. Prvič v svoji zgodovini so Beneški Slovenci v partizanskih šolah okusili poučevanje v slovenskem jeziku. Po desetih letih se je slovenska beseda spet vrnila v be-

neške cerkve, potem ko jo je fašistična oblast leta 1933 prepovedala.

11. septembra 1943 je bil na Vogrskem ustanovljen Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo kot vrhovni organ z zakonodajno in izvršilno oblastjo. 16. septembra 1943 je Vrhovni plenum Osvobodilne fronte sprejel odlok o priključitvi Slovenskega Primorja k svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji. S tem dejanjem je bila mišljena tudi priključitev ozemelj v Benečiji in Reziji, naseljenih s Slovenci. Odlok je bil potrjen na drugem zasedanju AVNOJ 29. novembra 1943 v Jajcu.

Navdušenje med ljudmi

Po italijanskem popisu leta 1936 je v naseljih, ki so spadala v Kobariško republiko, živelo okoli 55 000 prebivalcev. Po kapitulaciji je med ljudmi zavladalo veliko navdušenje. V partizanske vrste so se javljali mladeniči, nekateri še rosnio mladi. Na svobodnem ozemlju je bilo več okolišev, kjer so nastajale prve partizanske enote.

Na Tolminskem je nastal Šavlijev bataljon, ki je štel okoli 250 mož. Kmalu je bataljon zaradi velikega priliva prerasel v Tolminsko brigado, ki je štela okoli 900 borcev. Na Kobariškem, Bovškem in v Benečiji je bilo kmalu po kapitulaciji ustanovljenih več čet, ki so se združile v Bataljon Andreja Manfreda. Bataljonu je poveljeval Franc Uršič – Joško, v njem je bilo 645 borcev. V Brdih so bili ustanovljeni štirje bataljoni, ki so se sredi septembra 1943 združili v Zapadnoprimerški odred, v katerem je bilo okoli 1200 mož. 23. septembra je bila na Koradi ustanovljena 1. soška brigada, ki ji je poveljeval Vladimir Knežević – Volodja. Brigada je štela 1066 borcev. 1. oktobra je bila v Kobaridu ustanovljena 2. soška brigada, ki ji je poveljeval Tone Bavec – Cene. Štela je okoli 1000 borcev. 6. oktobra je bil ustanovljen še Briško-beneški odred, ki pa je kmalu prerasel v 3. soško brigado, poveljeval ji je

Marko Redelonghi, poveljnik Nimiške čete (zgoraj levo), Mario Zdravljčič, poveljnik Klodiške čete (zgoraj desno), Alojz Mavrič-Oton, poveljnik Breginjske čete (spodaj levo), Ivan Likar-Sočan, poveljnik Bovške čete (spodaj desno)

Franc Ogrin. 10. oktobra je bila ustanovljena Goriška divizija, ki ji je poveljeval Albert Jakopič – Kajtimir. Ustanovljeni so bili še bataljoni italijanskih partizanov Garibaldi, Friuli, Pisacane, Mazzini in Matteotti.

V Kobariški republiki je bilo okoli 5000 slovenskih in italijanskih partizanov ter ubežnikov mnogih narodnosti iz italijanskih ujetniških taborišč, ki so se vključili v partizanske enote. Prvi mesec obstoja Kobariške republike so oblastne funkcije opravljale organizacije Osvobodilne fronte. Osvobodilna fronta je skrbela za oskrbo prebivalstva in vojske, izvajala je mobilizacijo, skrbela za varnost v naseljih in opravljala vse druge oblastne zadeve. V Kobaridu je imenovala sodnika, porotniki pa so bili ugledni krajan. Tudi v Benečiji so bili v nekaterih krajih ustanovljeni odbori Osvobodilne fronte in tudi tam so bili ponekod izbrani ali postavljeni organi oblasti. Na ozemlju Kobariške republike so bile volitve v narodnoosvobodilne odbore kot organe oblasti izvedene oktobra 1943. V Posočju je bilo izvoljenih 25 narodnoosvobodilnih odborov.

Ustanovljeni so bili tudi odbori Zveze antifašistične mladine, odbori SKOJ in Slovenska protifašistična ženska zveza. Z razpadom italijanske uprave je ob kapitulaciji Italije razpadel tudi italijanski šolski sistem. V Kobariški republiki so odprli več slovenskih šol. Največjo težavo je povzročalo pomanjkanje učiteljev, to pa so premoščali z nameščanjem pomožnih učiteljic in učiteljev. Za zdravniško oskrbo je

bilo na svobodnem ozemlju dobro poskrbljeno. Organizirali so bolnišnice v Kobaridu, v Drežnici in na Svinem.

Boj za svobodo

Posebno razporeženje je vladalo v Benečiji in Reziji. V času največjega razmaha partizanstva v Benečiji jeseni leta 1943 je bilo od 350 do 400 beneških partizanov in zelo veliko njihovih sodelavcev po beneških vaseh. Beneški partizani so se med sabo razlikovali glede prihodnosti svoje dežele. Vsem je bila skupna želja po boju proti nacifašizmu, za svobodo. Za slovenske primorske duhovnike v splošnem velja, da so v 25 letih fašizma pod Italijo, ko so fašistične oblasti zatrle vse posvetne oblike javnega slovenskega delovanja, ostajali zadnji in pomembni stebri slovenstva. To še posebej velja za Benečijo. Beneški duhovniki so morali prenašati hude pritiske posvetnih in tudi cerkvenih oblasti ter nenehen nadzor policije in ova-duhov. Prepovedana je bila raba slovenščine v cerkvah, zaplenjene so bile slovenske liturgične knjige.

Pri beneškoslovenskih duhovnikih sta v večini prevladala nacionalni moment in pomen narodne osvoboditve. V času Kobariške republike so se duhovniki v veliki večini postavili na stran osvobodilnega gibanja. Nemška vojska je stalno poskušala vpadati na ozemlje Kobariške republike. Sredi oktobra so nemška letala bombardirala Čezsočo, Žago in Svino. Proti koncu oktobra so Nemci z vseh strani napadli osvobojeno ozemlje in ga po krvavih bitkah s

partizani v začetku novembra 1943 zavzeli. 52 dni svobodnega življenja je bilo konec. Sledil je nepopisan nemški teror. Najlepše je občutke ljudi po vdoru Nemcev na svobodno ozemlje zapisal v svojem dnevniku beneški župnik iz Laz Anton Cuffolo.

»Nemci so prišli z velikimi močmi od Robiča in zasedli Podbuniesac, čez Livek so prepodili majhne oddelke partizanov iz Suonjske doline in se po njej spustili v Špieter, kjer so se združili z onimmi, ki so z oklopnimi vozovi in topovi prišli iz Čeda-da. KONEC JE NAŠE SREČE, NAŠE SVOBODE, NAŠEGA MIRU!«

Voditelji Kobariške republike

Organizacijski in politični voditelj republike je bil sekretar Okrožnega komiteja KPS za Tolminsko Ferdo Kravanja – Peter Skalar. V prvem mesecu obstoja Kobariške republike je bil najpomembnejši vojaški organizator poveljnik Bataljona Andreja Manfreda Franc Uršič – Joško. Pozneje so poveljevanje enotam prevzeli izkušeni poveljniki iz drugih krajev Slovenije. Najpomembnejši civilni predstavnik oblasti v Kobaridu je bil predsednik Osvobodilne fronte Maks Miklavič – Pocoljan, ki je imel odločilno vlogo pri izpustitvi političnih zapornikov iz videmskih zaporov in pri pogajanjih z nemško vojsko.

Kobariška republika je trajala skoraj dva meseca. Poglavitne značilnosti življenja na svobodnem ozemlju so bile organiziranje ljudske oblasti in življenja v relativnem miru ter oblikovanje partizanske vojske.

DOGODKI Murovica

80. obletnica hudih bojov

Pri več naših spomenikih NOB v občini bi lahko letos praznovali 80. obletnice hudih bojov, streljanj talcev in drugih žalostnih dogodkov. Združenje borcev za vrednote NOB Moravče si je želelo ob teh obletnicah pri vseh spomenikih pripraviti spominske slovesnosti. Zaradi skromnih sredstev pa se je moral upravni odbor odločiti le za enega, drugi bodo prišli na vrsto prihodnjega leta.

26. avgusta smo se zbrali v Veliki vasi pri spomeniku NOB in grobišču, posvečenem hudim bojem na Murovici in 23 padlim partizanom in aktivistom. Gotovo je garda Slovenske vojske pridala slovesen navdih s postrojem ob spomeniku tik pred začetkom prireditve. Sledila sta njen častni pozdrav in himna Peškega okteta, položen je bil tudi venec domačega združenja. Garda je potem s častnim pozdravom in ob zahvali združenja zapustila prizorišče, za njo tudi praporščaki, mi pa smo nadaljevali prireditev. Pred mikrofonom sta bila za pozdravni nago-

vor najprej povabljeni predsednik domačega združenja Martin Rebolj in predsednik Pokrajinske zveze za osrednjo Slovenijo Igor Kanižar. Ponosni in veseli smo bili, da je poklon žrtvam in obletnici z nami delila prof. dr. Ljubica Jelušič, predsednica ZZB za vrednote NOB Slovenije. Ko je stopila pred mikrofonom, je s seboj vzela napisan govor, a je nam brez zapiskov pripovedovala o Šlandrovi brigadi, brigadi, katere borci so bojevali tudi bitko na Murovici, o brigadi, ki je delovala tudi na območju moravškega hribovja in to območje večkrat izkoristila za prehod preko Save s Kamniškega na Dolenjsko. V izčrpnem govoru se je dotaknila tudi aktualnih dogodkov, dobrodelnosti in ljudi, ki so utrpeli škodo ob neurjih, ter dejala, da nanje ne smemo pozabiti.

V kulturnem programu je med Kajuhovimi verzi, ki so jih recitali Matjaž Barlič, Natalija Brodar in mlada Velikovaščana Zarja Prijatelj in Martin Grilj, Peški oktet pel

Polaganje venca k spomeniku v Veliki vasi

partizanske: Na oknu, Hej brigade in Domovina naša je svobodna. Za instrumentalno spremljavo sta skrbela Jože Setničar na trobenti in Dominik Krt na harmoniki, ki sta spominsko slovesnost tudi sklenila z Ipavčevo Domovino.

Ob tej priložnosti smo imeli še prijetno dolžnost, da podelimo

priznanje, srebrno plaketo Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, tovarišu Stanislavu Mereli za »predano in uspešno utrjevanje zgodovinske resnice, vrednot in dosežkov NOB slovenskega naroda, spoštovanje žrtev in ohranjanje kulturne dediščine NOB ter vključevanje mladih rodov v uresničev-

vanje programskih nalog Zveze«. Ob koncu spominske slovesnosti se je moravško združenje zahvalilo obiskovalcem, nastopajočim in praporščakom ter gostoma govornikoma. V vseh naših srcih pa sta se čutila spominjanje in zahvala borcem za svobodo pred 80 leti.

Vojka Rebolj, foto: Brigita Barlič

V SLIKI IN BESEDI

Hrastnik:

Združenje borcev za vrednote NOB je 17. avgusta izvedlo pohod v Drago v spomin na Lidijo Šentjunc in Sergeja Kraigherja. Na njun grob smo položili sveče. Pohod smo končali pred nekdanjim rovom v jamo Ojstro v spomin na 17. avgust 1944, ko je skupina hrastniških partizanov izvedla diverzijo in onemogočila odkop premoga za nemškega okupatorja.

ZB za vrednote NOB Hrastnik

Šentjur:

Iskreno občudujem mesto Šentjur in imena ulic pomembnih ljudi, kot so Trubar, Prešeren in Slomšek, imena slavnih Šentjurčanov: Ipavci, Malgaj, Kveder. Lepo so poimenovane tudi ulice z imeni iz časa narodnoosvobodilne vojne. Šentjurčani očitno spoštujejo svojo zgodovino in s poimenovanjem ulic niso posegli v spreobračanje zgodovine, kot se je to takoj po osamosvojitveni vojni za Slovenijo dogajalo ponekod po državi. Imena ulic iz časa narodnoosvobodilne vojne in imena ulic iz časa udarniškega dela smo ohranili tudi v železarskih Štorah.

Pa še nekaj je treba priznati Šentjurčanom: izjemno lepo skrbijo za grobove in spominska obeležja svojih znamenitih prednikov in padlih partizanov ter tudi za grob padlega ruskega vojaka legendarne XIV. divizije na Ravnah pod Resevno.

Še posebej sem ponosen, da planinski dom na Resevni nosi ime po partizanskem komandantu Petru Stantetu - Skali. Njemu v spomin in v spomin na njegov nesrečni padec na skalovju na Langarjevih pečinah je posvečena tudi spominska plošča, ki je v domeni občine Štore in Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Štore.

Srečko Križanec

Lovrenc na Pohorju:

Vsako leto člani KO ZB Lovrenc na Pohorju pripravimo spominsko slovesnost v spomin na Vranov let. Letošnja slovesnost je potekala 26. avgusta. Delegacija članov, ki jo je vodila predsednica naše krajevne organizacije Štefka Kamnik, je položila venec in prižgala svečko v spomin na prehod

zaveznikov čez naš kraj. Spominska slovesnost je bila zelo dobro obiskana. Slavnostni govornik na prireditvi je bil predsednik Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Maribor Jože Vrhnjak. Zbrane je nagovoril tudi župan občine Lovrenc na Pohorju Marko Rakovnik. Prireditve je povezovala Andreja, program je s pesmimi obogatil mešani pevski zbor Rosika iz Lovrenca na Pohorju. Spominske slovesnosti so se udeležili tudi člani drugih krajevnih organizacij našega združenja in člani drugih organizacij Zveze borcev in organizacij, ki spoštujejo vrednote narodnoosvobodilnega boja. Po končanem kulturnem programu je sledilo tovariško srečanje. Za fotografije, ki bodo spomin na srečanje, se zahvaljujemo Marjanu Holcu. **Štefka Kamnik, Marija Slana**

Uskovnica:

V prijetno toplem dopoldnevu smo se 2. septembra zbrali ob spominskem znamenju Jeseniško-bohinjskega odreda na Uskovnici. S kul-

turnim programom smo počastili spomin na bitko Jeseniško-bohinjskega odreda in padlih borcev. Proslavo smo izvedli v sodelovanju z ZZB KO Jese-

nice in našo KO ZB Bohinj. V uvodu smo pozdravili navzoče predstavnike iz KO Begunje, Jesenice - Žirovnica, Zasip ter člane naše organizacije, praporščake, predstavnika Združenja vojnih veteranov Bohinj, podpredsednika naše KO, podpredsednika Združenja ZB Radovljica. V pozdravnem nagovoru je v svojem imenu in imenu občine Bohinj vse navzoče pozdravil župan Jože Sodja, navzoč pa je bil tudi Aleksander Jernejc, sin prvega komandanta JBO, ki nosi originalni prapor Jeseniško-bohinjskega odreda iz leta 1944, ki ga je skupina borcev ob osvoboditvi Beograda 20. oktobra istega leta v skrajno slabem vremenu odnesla na vrh Triglava. Proslave se je udeležil tudi sin drugega komandanta JBO Ivana Lebara - Vane Leban, ki je bil tudi slavnostni govornik. Po pripovedovanju svojega očeta Ivana je v nagovoru orisal zgodovino takratnih dogodkov. Poudaril je, da dogodkov iz časa narodnoosvobodilnega boja ne smemo pozabiti, ter obljubil, da se bo proslave udeleževal, dokler bo mogoče.

V kulturnem program, ki je sledil, je nastopila recitatorka Stanka Mrak, za glasbeni del so poskrbeli harmonikar Janko Iskra, na ustni harmoniki in ukuleleju pa Emil Šubelj in Peter Klanjšček na ustni harmoniki. Z minuto molka smo se poklonili vsem padlim, delegacije krajevnih organizacij pa so k spominskemu obeležju položile cvetje oziroma venčke. Po uradnem delu proslave je sledilo druženje pred kočjo Planinskega društva Srednja vas na Uskovnici.

Martin Gorišek, foto: Maja Sušnik

Brezovica pri Borovnici:

Zveza borcev Borovnica je 20. avgusta pripravila tovariško srečanje članov, privržencev in gostov v Šumniku. Ta kraj je 300 metrov oddaljen od ostankov zemljanke, kjer sta 14. decembra 1942 v napadu izgubila življenje Tone Zalar - Žan in Ivan Demšar, Viktor Kirn pa je bil ujet. Pot do zemljanke je strma in na njej drsi, zato je delegacija članov dan prej odnesla cvetje, ki ga je z vsem spoštovanjem položila pred spominsko ploščo.

Prireditve je bila razdeljena na tri dele. V prvem je predsednik ZB Borovnica Matjaž Ocepek v govoru orisal življenjsko in uporniško pot Toneta Zalarja - Žana. Bil je kulturni delavec, organizator znamenitih protidraginjskih demonstracij leta 1940, organizator odpora in pomembnih sestankov v

svoji hiši. 7. avgusta 1941 je iz šempetrskih zaporov pobegnil okupacijskim oblastem. 14. avgusta ob ustanovitvi Borovniške čete je bil izvoljen za komisarja. Po razbitju te pomembne partizanske enote, ki je bila ena od prvih oboroženih enot pri nas, je prevzel terensko delo za rajon Borovnica.

V drugem delu srečanja so naše članice in privržence, ki so po izobrazbi slovenistke, pripravile počastitev Kajuhovega leta. Na kratko sta bili predstavljene Kajuhova življenjska in umetniška pot, člani borčevske organizacije pa so recitali Kajuhove pesmi.

Jožetu Pivku smo za predano in uspešno utrjevanje zgodovinske resnice, vrednot in dosežkov narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda, spoštovanja žrtev in ohranjanja kulturne dediščine narodnoosvobodilnega boja ter vključevanja mladih rodov v uresničevanje programskih nalog zveze predali srebrno plaketo ZZB NOB Slovenije.

Tretji del pa je bilo seveda samo druženje. Da je v prijetnem okolju in čudoviti družbi lažje potekalo, so poskrbele članice, ki so pripravile okusne prigrizke.

Matjaž Ocepek

Bašelj, Košuta:

Kljub poletni vročini in oteženemu dostopu zaradi posledic ujm in rušilnih hudournikov, ki so uničevali gozdne poti, vlake in steze, vodeče do nekdanje partizanske bolnišnice Košuta v varovalnem Storžičevem gozdu, se je na pohodu zbralo dosti članov OO ZB Preddvor. Član odbora Slavko Prezelj je poskrbel, da se je partizanska bolnišnica tudi kot humanitarni kulturni spomenik lokalnega pomena odprla in bila na ogled obiskovalcem, da so se lahko seznanili s sanitetnim delovanjem, zdravljenjem pomoči potrebnih obolelih in ranjenih partizanov.

Poklonili smo se spominu na delovanje bolnišnice in umrle v tej ambulanti, poleg tega pa smo se spomnili prvoborca, izučenega ključavničarja in prvega partizana iz vasi Zgornja Bela, po domače Vdamovčega Andreja Nagliča, borca tretje čete Gorenjskega odreda, pozneje vodnika v Kokrškem odredu. V novembru leta 1943 je bil v boju z nemškimi policisti nad Bašljem težko ranjen. Prenesen je bil v bolnišnico Košuto, kjer so ga zdravili

in oskrbeli. Januarja 1944, ko je zapustil bolnišnico, se mu je v boju na območju Golnika odprla rana. Nato je med prevozom na Fužine v Zgornji Kokri zaradi zastrupitve strelne rane med prevozom umrl. ZB NOV Bela je leta 1969 na njegovi rojstni hiši na Zgornji Beli odkrila spominsko ploščo. Z vso pozornostjo in spoštovanjem pa so zbrani in prisotni pri bolnišnici Košuta ob 80. obletnici nastanka obudili tudi spomin na ustanovitev vaškega narodnoosvobodilnega odbora v Mačah avgusta 1943, na katerem so sodelovali skoraj vsi vaški hišni gospodarji. Na tem zboru so za predsednika vaškega odbora NOO izvolili Petra Gregorca, p. d. Fendetovega, ki ga je okupator po štirih mesecih odkril in ga januarja leta 1944 ustrelil.

Franc Ekar

Planina Kuhinja:

Občina Kobarid, Združenje borcev za vrednote NOB Bovec, Kobarid, Tolmin, Fundacija poti miru v Posočju, Kobariški muzej, KO ZB Kobarid, Planinsko društvo Kobarid in Lovska družina Smast so 10. septembra pri koči na planini Kuhinja pripravili že deseto srečanje v počastitev padlih v obeh vojnah in vsem ponesrečenim v Krnskem pogorju.

Lani smo vsem umrlim in padlim odkrili spominsko ploščo, ki spominja na tragične dogodke na tem območju. Okrog 180 udeležencev je uživalo v lepem in toplem jesenskem vremenu in kulturnem programu, ki so ga oblikovali učenci Podružnične šole Smast, Mešani pevski zbor Justin Kogoj iz Dolenje Trebuše, harmonikar Glasbene šole Tolmin Patrik Zabreščak in recitator Matej Muznik iz Idrskega. Tokrat je bil slavnostni govornik zamejski Slovenec, dolgoletni predsednik Slovensko kulturno-gospodarske zveze v Italiji Rudi Pavšič. Prisotne je pozdravil tudi župan občine Kobarid Marko Matajuroc in poudaril pomen takih srečanj in upanje, da se grozote, ki so se v obeh vojnah dogajale v tem pogorju, ne bodo nikoli več ponovile.

Slavnostni govornik je v svojem govoru opozoril, da ni dovolj, da se le občasno poklonimo žrtvam, temveč nam bi morale biti vrednote vseh, ki so dali svoje življenje, zvezde vodnice, še posebno zato ker so pred nami veliki izzivi in še veliko neodgovorjenih vprašanj. Mi vsi moramo stopiti naprej in nakopičene težave odpravljati in s tem postavljati boljše temelje za še boljšo in humanejšo družbo. Spomnil je prisotne na rodoljube junake, ki so v Bazovici padli pod streli fašističnih morilcev. Ti so bili prve žrtve fašizma v Evropi. Spomnil je na koncentracijsko taborišče na Rabu, kjer so umirali Slovenci in drugi. Še posebej je poudaril, da sta se spominu umrlim na Rabu poklonila predsednika Hrvaške in Slovenije, Italija pa ne zmora poguma, da se opraviči za ta svoja gnusna fašistična dejanja, ki so pobijala nedolžne ljudi. Lažnih sprav ne potrebujemo, je dejal Pavšič. Spraviti sami s seboj bi se morali tisti, ki so med drugo svetovno vojno sodelovali z okupatorjem. Opravičiti pa bi se morali slovenskemu narodu za vse, kar so mu hudega storili, je končal in požel mogočen aplavz.

Prireditve so popestrili tudi praporščaki. Množica obiskovalcev pa je še ostala na prizorišču srečanja, ki se je nadaljevalo v popoldanski čas.

Vojo Hobič

Ozeljan - Šmihel:

Krajevna organizacija ZB Ozeljan - Šmihel je v sodelovanju s krajevno skupnostjo Ozeljan - Šmihel in Turističnim društvom v senci Grajskega vrta 27. avgusta počastila 81. obletnico ustanovitve Prvega primorskega bataljona Simona Gregorčiča. Ta je bil ustanovljen na Vodich nad Ozeljanom. Zjutraj so se pohodniki odpravili na tradicionalni pohod na Vodice, zatem pa je sledila proslava. S pozdravnimi nagovori so nas počastili predsednica krajevnega skupnosti Tina Simonič, predsednica Združenja borcev za vrednote NOB Nova Gorica Ingrid Kašca Bucik in podžupan mestne občine Nova Gorica Marko Tribušon.

Slavnostna govornica je bila državna sekretarka na ministrstvu za Slovence po svetu Vesna Humar. Prisotne je spomnila na 10. avgust 1942 in na Simona Gregorčiča, svoj govor pa je sklenila: »Borci prvega primorskega bataljona so zaslužni za to, da se je Primorska otresla bremena fašizma, ki je leto po ustanovitvi enote dočakal svoj klavni konec kot vse zgodovinske norosti. Partizanska vojska je zaslužna za to, da je skupaj z demokratičnimi in naprednimi silami iz vse Evrope porazila nacizem in celini zagotovila dolgotrajen pravičen mir. Ljudski upor je nam Primorcem in vsem Slovencem vrnil pravico, da smo ljubili in praznovali v svojem maternem jeziku, da smo začeli obnavljati svojo domovino, si zgradili ceste in tovarne, ter predvsem samozavest, da smo si lahko pol stoletja pozneje izborili samostojno državo ter se v skupnosti evropskih narodov združili tudi s tistimi številnimi Slovenkami in Slovenci, ki so žal ostali zunaj matične domovine.«

Rudi Pavšič, slavnostni govornik na planini Kuhinja pod Krmom

V SLIKI IN BESEDI

S prisotnostjo so nas počastili tudi praporščaki, ki so razvili svoje prapore, in predstavniki drugih veteranskih organizacij. V kulturnem programu so zado-nele lepe partizanske pesmi, ki so jih z zanosom zapele pevke Ženske vokalne skupine Zimze-len pod vodstvom umetniškega vodje Uroša Ceja. Poslušali smo recitacijo Tine Biaggio. Pro-gram je povezoval Nejc Mla-dovan.

K spomeniku smo položili ve-nec in z enominutnim molkom počastili spomin na padle v narodnoosvobodilnem boju. Proslava se je končala z mislijo, da ti dogodki ne smejo v poza-bo, in obljubo, da se prihodnje leto spet srečamo na tem kraju.

Ljubica Gruzovin

Ponikve:

Bojan Pahor, Dušica Kunaver, Andrej Sila in Vanja Jelen (od leve proti desni) pod spominsko ploščo

Andrej Zlobec, Matjažev Dreja, se je rodil leta 1899 v Ponikvah na Krasu kot prvi od devetih otrok na revni domačiji. Kot domoljub je s svojo kraško trdo-živostjo doživel in preživel prvo svetovno vojno, boje za severno mejo kot Maistrov borec, boje za južno jugoslovansko mejo, grško-turško vojno, bil je član Osvobodilne fronte, preživel je tudi gorje taborišč in ječ med drugo svetovno vojno. Napisal je spomine in tako postal edini Slovenec, ki ima kot udeleženec objavljene spomine na pet vojn prejšnjega stoletja. Žal objave svojih rokopisov ni doživel. Je pa njegova hči, znana zbirateljica ljudskega izročila in etnološkega gradiva, avtorica in izdajateljica mnogih poljudno znanstvenih in leposlovnih knjig Dušica Kunaver, njegove spomine zbrala v knjigi Krasen kras in moja vas Ponikve in v knjižni zbirki V viharju petih vojn.

Prav na peto obletnico smrti (24. avgusta) v Ponikvah rojenega pesnika, akademika in sežanskega častnega občana Cirila Zlobca, je njegov rojak in sorodnik Andrej Zlobec dočkal, da so mu na njegovi rojstni hiši odkrili spominsko ploščo. Prireditev je v okviru sežanskega občinskega praznika priredilo Združenje borcev za vrednote NOB Sežana v sodelovanju s sežan-sko občino, krajevno skupnostjo Avber in domačim RD Škauna.

Zbrane, med njimi je bil tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križ-man, sta nagovorila sežanski župan Andrej Sila in podpredsednik sežanske borčevske organizacije Vinko Klun, slavnostna govornica pa je bila Zlob-čeva hči Dušica Kunaver. Tankočutno je opisala očetovo izredno bogato in pretresljivo življenjsko pot in ob tem poudarila, da je vse življenje hrepenel po svoji družini in rodni vasi Ponikve. Kunaverjeva je s predsednikom se-žanskih borcev Bojanom Pahorjem odkrila spominsko ploščo. Prireditev, ki jo je povezoval pesnik Milan Selj, je z recitacijami popestril Igor Rojč.

Olga Knez

Lehen na Pohorju:

Vsako leto zadnjo soboto v juliju KO ZB NOB Podvelka in občina Podvelka pripravita spominsko slovesnost pri pomniku narodnoosvobodilnega boja pri Urbančevi lovski koči v Lehnu na Pohorju v občini Podvelka. Tu je bila samo nekaj mesecev po okupaciji, 30. julija 1941, ustanovljena prva parti-zanska četa na Pohorju. Stela je 29 borec in eno borko, njen komandir je bil Gustav Svenšek, politkomisar pa Vilč Šlander - Grom. Že nekaj dni po ustanovitvi je četa v noči z 11. na 12. avgust 1941 uspešno napadla orož-niško postajo v Ribnici na Pohorju. Padla sta poveljnik postaje in takratni nemški ribniški župan, četa pa ni imela izgub. Po prihodu praporščakov je delegacija položila venec k spomeniku. Nato smo se z minuto molka pok-

lonili letos umrlima tovarišu Borutu Končniku, dolgoletnemu predsedniku KO NOB Podvelka, častnemu občanu občine Podvelka, prejemniku zlate plakete ZZB NOB Slovenija, in tovarišici Valeriji Skrinjar Tvrz, partizanki, pi-sateljici, pesnici, naši prijateljici. Sledil je bogat kulturni program učencev Osnovne šole Podvelka, Moškega pevskega zbora KUD Lehen na Pohorju. Slavnostni govornik je bil župan občine Podvelka Miran Pušnik. Kot poseb-na gostja je nastopila tovarišica Svetlana Makarovič, ki je govorila o rdeči zvezdi. Glavno sporočilo je bilo: rdeče zvezde ne damo. Vse navzoče je na koncu pozdravil predsednik PS ZB NOB Koroške, tovariš Stanislav Ovnič. Po uradnem delu je je sledilo tovariško druženje.

Matjaž Tomažič

VABILA

Dobrníč

Ob 80. obletnici 1. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze (pozne-je AFŽ) vas vabimo na proslavo pod pokroviteljstvom predsednice države v nedeljo, 15. oktobra, ob 12. uri v Dobrníč. Slavnostna govornica bo predse-dnica Republike Slovenije dr. Nataša Pirc Musar.

Za avtobusni prevoz se obrnite na svoje lokalne organizacije Zveze borcev.

Kozlarjeva gošča

24. oktobra 2023 ob 16. uri bomo pripravili komemoracijo ob spomeniku belogardističnega nasilja v Kozlarjevi gošči ob lžanski cesti v Ljubljani.

OBČINA KOBARID
ZDRUŽENJE BORCEV ZA VREDNOTE NOB
BOVEC, KOBARID, TOLMIN

VABITA NA
SPOMINSKO PRIREDITEV OB

80. LETNICI
KOBARIŠKE
REPUBLIKE

PRIREDITEV S KULTURNIM PROGRAMOM BO V SOBOTO
7. OKTOBRA 2023, OB 11. URI
V KULTURNEM DOMU SIMONA GREGORČIČA
V KOBARIDU.

SLAVNOSTNI GOVORNIK BO MINISTER ZA OBRAMBO
REPUBLIKE SLOVENIJE
GOSPOD MARJAN ŠAREC.

VLJUDNO VABLJENI!

DOGODKI Proslave na bohinjskem območju

Spominski pohod na Triglav

Organizacijski odbor spominskih pohodov, Združenje borcev za vrednote NOB Radovljica in odbor veteranskih organiza-cij so 7. julija pripravili že 37. pohod na Triglav. Kar 510 po-hodnikov, veliko iz oddaljenih krajev, je na dolgo pot krenilo že več dni prej, da so prispeli do Rudnega polja in nato v skupini z drugimi pohodniki krenili proti Kredarici in na vrh Triglava. Naslednji dan, 8. julija, so se pohodniki vrnili na pri-reditveni prostor biatlonskega centra na Pokljuki. Tam so se jim pridružili praporščaki Združenj borcev za vrednote NOB, veteranskih organizacij – Zveze veteranov vojne za Slove-nijo, Zveze policijskih veteranskih društev SEVER in Zveze slovenskih častnikov in gostov. Sklepna prireditev s kultur-nim programom, v katerem so nastopali orkester Slovenske vojske, Partizanski pevski zbor in recitatorji, je spremljalo ve-liko število obiskovalcev. Župan občine Bohinj Jože Sodja je vse navzoče pozdravil in pohodnikom čestital za vzdržljivost in predanost, saj se nekateri pohoda udeležujejo že vrsto let. Vse navzoče je pozdravila tudi predsednica ZZB za vredno-te NOB Radovljica in predsednica organizacijskega odbora spominskega pohoda na Triglav, tov. Danijela Mandeljč.

Slavnostni govornik, obrambni minister Marjan Šarec, je v svojem nagovoru opisal zgodovino slovenskega naroda pred-vsem v času druge svetovne vojne in vse do osamosvojitve-ne vojne leta 1991 ter trenutno stanje v svetu in doma. Med nagovorom je posebej pozdravil tov. Angelco Vidic - Vlasto, ki se je kot članica partizanske patrolje leta 1944 povzpela na Triglav, kjer so borci izobesili jugoslovansko zastavo.

Vodiška planina

Na Vodiški planini smo 5. avgusta načrtovali proslavo v spo-min na 82. obletnico ustanovitve Cankarjevega bataljona in

DOGODKI Ministrstvo za obrambo

Sofinanciranje vojnih veteranov

Minister za obrambo Marjan Šarec se je 30. maja ob podpisu pogodb o sofinanciranju dejavnosti in letu 2023 srečal s pred-stavniki nevladnih organizacij, ki delujejo v javnem interesu na področju vojnih veteranov. Na javnem razpisu je zahteva-na merila izpolnjevalo 13 organizacij, katerih dejavnosti bo ministrstvo za obrambo financiralo s skupaj nekaj več kot 1,7 milijona evrov.

Minister Šarec je med drugim poudaril, da si na ministr-stvu želijo nadaljnjo krepitev sodelovanja ter da so vrata mi-nistrstva vedno odprta. Kot je povedal, ministrstvo povečuje sredstva za sofinanciranje dejavnosti navedenih organizacij, in izrazil željo, da jih organizacije državotvorno porabijo.

Ministrstvo za obrambo vsako leto objavi razpis za sofi-nanciranje dejavnosti nevladnih organizacij v javnem intere-su na področju vojnih veteranov, vsebinsko in tehnično pa za razpis skrbi Uprava za vojaško dediščino Republike Slove-nije. V letu 2022 je ministrstvo sofinanciralo dejavnosti trinaj-stih nevladnih organizacij z navedenega področja, vrednost razpisa je bila 1,504.520 evrov.

S sofinanciranjem dejavnosti navedenih organizacij mini-strstvo za obrambo krepi vključenost v sofinanciranje in de-lovanje združenj, zvez in drugih organizacij, ki delujejo na tem področju. Za leto 2024 je tako za sofinanciranje dejav-nosti na tem področju predvidenih 1,904.520 evrov sredstev.

Ministrstvo bo letos sofinanciralo dejavnosti trinajstih nevladnih organizacij v javnem interesu, ki delujejo na po-dročju vojnih veteranov, in sicer: Zveze policijskih veteran-skih društev Sever, Društva za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske, Zveze društev in klubov MO-RiS, Zveze koroških partizanov in prijateljev protifašističnega odpora Celovec, Združenja vojnih invalidov in svojcev padlih 1991, Društva vojnih veteranov Pekre - Ig 1991, Združenja vojnih veteranov 90-91 mesta Ljubljane in nekdanjih lju-bljanskih občin, Veteranskega društva MORiS, Zveze zdru-ženj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slove-nije, Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve, Zveze društev General Maister, Zveze veteranov vojne za Slovenijo in Zveze vojnih invalidov narodnoosvobodilne vojne Trst.

MORS, foto: Vekoslav Rajh

praznika občine Radovljica. Slavnostni govornik bi moral biti Uroš Lipušček, novinar in politolog. Zaradi vetroloma, moč-nega neurja in poplav proslave ni bilo mogoče izvesti in je bila odpovedana.

Žlan 2023

ZZB KO Bohinj je 12. avgusta že 14. pripravil slovesnost v počastitev prvega padlega talca iz Bohinja, Franca Podlipni-ka, in vseh žrtev druge svetovne vojne na bohinjskem ozem-lju. Proslava je potekala na prireditvenem prostoru Hansse-nove skakalnice na Poljah.

Zbrane je v imenu župana in svojem imenu pozdravila po-džupanja občine Bohinj Monika Ravni. Kulturni program je povezoval Samo Gardener. Prireditve so se med drugim udeležili predsednik KO Bohinj Boris Rožič in iz KO Škofljica Milan Rihter, podpredsednik ZZB Radovljica Drago Finžgar, predsednik ZB Lesce Radovljica Jakob Demšar. Slavnostni govornik je bil prof. dr. Miran Hladnik. V nagovoru je pou-daril pomen proslave in spomina na Franca Podlipnika ter vseh bohinjskih padlih borcev in talcev. Prav je, da tem lju-dem vsaj enkrat na leto izkažemo čast, jim položimo vence in se jih spomnimo, saj le tako ohranjamo spomin na gro-zodejstva, obenem pa ohranjamo zgodovinska dejstva. V kulturnem programu so nastopile pevke ženskega pevskega zbora Kulturnega društva Bohinjska Bistrica in recitatorji Kulturnega društva 2B Bohinjska Bistrica. Ob koncu prosla-ve je bil k spominski plošči stanovanjske hiše Žlan 2 položen venček, obenem pa smo se z enominutnim molkom poklonili vsem žrtvam druge svetovne vojne. Sledila sta druženje in pogostitev.

Martin Gorišek

■ DOGODKI Pismo iz Sansepolcra

Spomin na Dušana Bordona

Sodelovanje med ANPI Anghiari in ANPI Sansepolcro s Koordinacijskim odborom žrtev vojnega nasilja pri ZZB NOB Slovenije poteka več kot pet let. Člani Koordinacije se udeležujejo spominskih prireditev v Toskani, še posebej obletnice osvoboditve koncentracijskega taborišča Renicci in prireditev, ki jih pripravljajo ob prihodu prvih taboriščnikov v Anghiari in Motino, kjer je bilo taborišče.

Kot nam je sporočil Mirco Draghi iz ANPI Sansepolcra, so letos pripravili vrsto dogodkov, ki so povezani s Slovenijo. Da je bila naša država povezana vsaj z državno zastavo, je poskrbel prav Mirco. Ob obletnici smrti narodnega heroja Dušana Bordona in ruskega borca Piotra Fesipoviča so v Capreseju, kjer sta padla pod streli Nemcev, ob

Mirco Draghi (levo) in sin Giovannija Acquistia, ki je našel trupla Bordona in Fesipoviča in ju skril pred fašisti ter s tem tvegati tudi svoje življenje.

med vojno povezan tudi s slovenskimi interniranci iz Reniccija.

Rodil se je v Vidmu leta 1900, briljantno diplomiral iz medicine, končal delo v bolnišnici Sansepolcro, se poročil z dekletom iz mesta Caprese Michelangelo in odšel živeti v kraj Ca'di Corsino. Med vojno je skupaj s še dvema zdravnikoma iz bolnišnice Sansepolcro (Moriani in Raffaelli) skrbel za bolne slovenske internirance, ki so jih pošiljali v bolnišnico. Trudil se je, da bi jih čim dlje zadržal v bolnišnici in čim bolje pozdravil. Istočasno so Jude v tej bolnišnici tudi skrivali ali predstavljali za kužne bolnike, da bi se izognili njihovi deportaciji.

Dr. Vigo je med vojno potoval z motorjem in se po službi vračal domov v Caprese. Prinašal je informacije, zdravila in nekaj orožja v Ljubljanski odred Caprese, katerega zdravnik je bil seveda tajno. Vez med Slovenci in italijanskim zdravnikom je bila izjemno tesna. Ko je nekega dne nekaj Nemcev vstopilo v hišo dr. Viga, vendar samo zato, da bi prosili za zdravilo ali kaj podobnega, so slovenski partizani v nekaj minutah obkrožili hišo, misleč, da so Nemci odkrili, da je zdravnik sodelavec partizanov. Hoteli so ga zaščititi. Dr. Vigo je to opazil in dal znak z okna, da je vse v redu in naj zbežijo nazaj v gozd.

Carlo Viga je umrl konec leta 1944, ko se je odpravil na zdravniški pregled na dom, vendar je z motorjem naletel na mino. Danes v Sansepolcru ena izmed ulic nosi njegovo ime.

S. B.

■ DOGODKI Loški potok

Ogenjca – simbol junaštva

Veliko skrb so partizanske enote od prvega dne bojevanja namenjale ranjencem. Tako je bilo tudi leta 1942 med obsežno ofenzivo italijanskih enot na območju od Krma preko Notranjske do Kočevskega roga. Tako imenovana roška ofenziva je zajela tudi Loški Potok. Partizani so se morali s tega ozemlja umakniti, še prej pa so poskrbeli za težke ranjence, saj jih v takih razmerah niso mogli nositi s seboj. Tako so kraško jamo Ogenjco v gozdu okoli Loškega Potoka spremenili v zasilno bolnišnico, kamor so skrili ranjence.

Ofenziva je bila kruta, divja, vrstili so se požigi vasi, streljanje ljudi, mnoge družine so odpeljali v taborišča. Pritisk, ki ga je okupator izvajal nad ljudmi, je bil skoraj nevzdržen. Zato je tudi prišlo do tragedije v jami, saj je bila bolnišnica izdana. Toda v trenutku, ko so ranjenci spoznali, da so izdani, je stopilo v ospredje njihovo junaštvo, še večje junaštvo pa je pokazala njihova bolničarka Mimica, ki jih je na njihovo prošnjo postrelila in nato ustrelila še sebe, saj nihče od njih ni hotel priti živ v roke Italijanov.

Lahko rečemo, da je to dejanje junaštva, ki so ga pokazali vsi, ki so v jami trpeli. Zato sta ta jama in prostor okoli nje simbol junaštva in vere v pravičen boj in simbol trpljenja. Trpljenja bolečine, trpljenja povzročitve smrti, ki pa je bilo nujno dejanje.

In tako se že leta srečujemo na tem kraju vsi, ki želimo ohraniti v spominu junaštvo in se predvsem opomniti in želeči, da se takšni dogodki ne bi več ponovili. Tudi letos smo se zbrali na Ogenjci in se s spominsko prireditvijo spomnili teh dogodkov pred 81 leti. Tradici-

onalno se tam zadnjo nedeljo v juliju zbere lepo število ljudi in tako je bilo tudi letos kljub slabemu in hladnemu vremenu.

Slavnostni govornik je bil zgodovinar in poslanec v DZ RS dr. **Martin Premk**. V svojem govoru je opisal priprave in potek ofenzive. Poudaril pa je, da so dejstva, kdo je bil na kateri strani, jasna, čeprav nekateri skušajo zgodovino prilagoditi svojim potrebam in upravičiti kolaboracijo kot nekaj domoljubnega. Svoj govor je končal s Kosovelovimi verzmi: »Silni so oni, ki ne poznajo lastne koristi in so jim srca odprta kot smehljajoči travniki. Silni so oni, ki se ne uklonijo, ki se ne zlomijo. In ti premagajo svet in ne umrejo.« Pozdravni nagovor je imel župan **Simon Debeljak**. Med drugim je dejal, da je ponosen, da lahko reče, da je Ogenjca postala kulturni spomenik.

Spominska slovesnost je bila obogatena s kulturnim programom. Nastopili so pevci kvarteta Gallus,

izredno čustveno so recitirale recitatorke, članice ZB NOB Ribnica Majda Rački, Jelka Domevšček in Jana Šega, z izjemno interpretacijo izbranih pesmi se jim je pridružil Igor Rojc s Primorskega, prireditev pa je z zvoki svoje harmonike popestril Jakob Prelesnik. Prireditev je z zahvalo vsem sklenil predsednik Društva za ohranitev spomina na partizansko bolnico Ogenjca **Janez Maršič**, ki se je pridružil vsemu prej povedanemu. Tudi sam je poudaril, da je znano, kdo je bil kje, in da bi bilo prav, da se to prizna, zato da s temi spori ne bi več bremenili mlade generacije. Prireditev pa sem vodila Irma Grbec.

Slovesnost se je končala s tovariškim druženjem, na katerem so si udeleženci izmenjali menja o prireditvi, srečali znance in prijatelje. Bilo je lepo in tudi vreme je zdržalo. Potočani pa so vnovič dokazali, da so dobri gostitelji.

Irma Grbec

■ DOGODKI Postojna

Srečanje brigadirjev in nova knjižnica

V Postojni je bilo 1. julija srečanje Kluba mladinskih delovnih brigad slovenskega Primorja in Istre. Ob tej priložnosti so odprli knjižnico zgodovine narodnoosvobodilnega boja in mladinskih delovnih brigad, za katero je knjige iz svoje zbirke doniral Franko Pleško, predsednik sekcije brigadirjev Postojna -Pivka. Srečanja, ki so ga pripravili po nekajletni prekinitvi, so se med drugim udeležili tudi Andrej Berginc, podžupan občine Postojna in nekdanji brigadir, Božo Novak, podpredsednik ZZB NOB Slovenije, ki je bil tudi slavnostni govornik, Bojan Pahor, podpredsednik ZZB NOB Slovenije, predsednika Kluba brigadirjev slovenskega Primorja in Istre Jadran Pišot - Bober, predsednik območnega združenja ZZB za vrednote NOB Postojna Jerko Čehovin, komandant lanskoletne delovne akcije ozelenitve Krasa po katastrofalnem požaru brigadir Janez Kukovič in starosta mladinskih delovnih brigad, udeleženec delovne akcije Šamac-Sarajevo, Edvard Progar.

In zakaj so se v Postojni ob tej priložnosti odločili prav za odprtje knjižnice? O tem je pobudnik Franko Pleško povedal: »Po vseh šolah, tako osnovnih kot srednjih, so začeli načrtno metati iz knjižnic knjige o vsem, kar je bilo napisanega o času med drugo svetovno vojno in po

Novonastala postojnska knjižnica s partizansko in brigadirsko tematiko.

njej. Tudi druge knjižnice so začele selektivno metati s svojih polic to zvrst branja. Nekateri politiki pa so naše delo, delo mladinskih delovnih brigad, začeli označevati celo kot suženjsko in partizane imenovati zločince. Namesto da bi politiki opravljali svoje poslanstvo, so se skrajno desne stranke ukvarjale in se še danes ukvarjajo z zgodovino. Čeprav se je druga svetovna vojna uradno končala 9. maja 1945 oziroma pri nas 15. maja, se v našem parlamentu, kot kaže, še vedno ni končala in vsak desno usmerjeni politik je očitno tudi zgodovinar. Mi brigadirji mladinskih delovnih brigad se imamo za naslednike partizanov, saj kar so naši partizani naredili za nas z orožjem, torej osvobodili našo domovino, smo mi po vsej nam dragi domovini, takrat Jugoslaviji, nada-

ljevali, sicer ne boja z orožjem, ampak z lopatami, krampi, znojem in krvavimi žulji, da smo nazaj zgradili porušeno domovino!»

Franko Pleško se je po skoraj 40-letnem zbiranju knjig in literature o narodnoosvobodilnem boju odločil predati vso svojo zbirko, to je več kot 1500 knjig in nekaj umetniških del priznanih avtorjev, svojemu mestu, Primorski in Sloveniji v upanju, da bo knjižnica postala stičišče različnih generacij. Posebna zahvala pri tem gre Alenki Kontelj in Petru Trugarju, ki sta uredila knjižno zbirko. Za kulturni del srečanja so poskrbeli sami brigadirji skupaj z moderatorko in recitatorko Ano Horvat. Zabavali so jih Marjetka Popovski iz Izole, Duet Vanda in Stojan iz Postojne.

S. B.

Večerna meditacija

Nocoj sem čisto, čisto sam ...
zatopljen vase in v vse nas
premišljam ta usodni čas.

»Kako je z vami, bratje, kaj je v vas?

Je kaj drugačen vaš obraz,
in kri, še vre vam kri po žilah?
Morda že jutri bo zarjul vihar,
morda bo jutri usekalo med nas,
zato vprašujem, bratje, kaj je v vas?»

Karel Destovnik Kajuh

Iz pisma jezuščku

Čeravno mi je oče pravil,
da k nam ne boš ničesar nosil,
bi te vseeno rad poprosil ...

A ne bonbonov, smučič in slaščic,
ne kakor lani kruha in potic ...

Snegá nam pošlji, Jezušček, snegá,
da oče dela bo dobil na cesti.

Karel Destovnik Kajuh

■ DOGODKI Čekovnik

Spomin na požig domačij pred 80 leti

Čekovnik, razpotegnjeno naselje s 45 domačijami in počitniškimi hišami ter 130 prebivalci, ki je del krajevnega skupnosti Idrija, le redko opozori nase in na svoj pomen v preteklosti in sedanjosti. Vas ima pestro zgodovino, najtežje pa je bilo med drugo svetovno vojno. Okupator je požgal četrtno domačij, življenje je od takratnih 340 izgubilo več kot trideset krajanov, v partizanih jih je bilo okrog petdeset. Pomoč in zanesljivost domačinov iz Čekovnika in drugih bližnjih naselij sta omogočili nastanek organizirane partizanske sanitete na tem območju in delovanje partizanske bolnice Pavla.

Z namenom, da se velik prispevek prebivalcev Čekovnika ne bi pozabil, so krajanje na dan državnosti, 25. junija, na domačiji pri Podobniku pripravili spominsko slovesnost. Čeprav je ta izhajala predvsem iz dogajanj pred 80 leti, je dala tudi nekaj aktualnih sporočil.

Prireditve se je udeležilo več kot dvesto krajanov, rojakov in prijateljev od blizu in daleč. Med njimi je bilo tudi 32 pohodnikov, ki so dopoldne prišli iz Idrije mimo spome-

Pohodniki pred nekdanjo šolo (Foto: Martina Šlabnik)

z ranjenci iz drugih bojev preselili k Tratniku, kjer je bila takrat ustanovljena Centralna vojna bolnica III. operativne cone. V decembru je skupina osebja te bolnice postavila prvo brunarico nad Idrijskimi klavžami. Tej so sledile še druge stavbe, raztresene med Idrijo in Belco, vse skupaj po upravni imenovane SVPB Pavla. Tu se je do konca vojne zdravilo in večinoma tudi pozdravilo več kot 950 ranjenih in obolelih. Dr. Pavla je zapisa-

be vsaj 20. Prispevek prebivalcev Čekovnika, gledano skozi daljši čas, torej ni bil zanemarljiv. Zato je dan državnosti upravičeno tudi njihov praznik.

Prireditve so domači izvajalci obogatili s pestrim kulturnim programom. Pod vodstvom Majde Lužnik sta nastopila nonet Čekovnska tkleta in trio Maharičke, sodelovali pa so še harmonikar Žan Podobnik ter mladi recitatorki Nina in Zala. Program je ob spremljavi verzov Kajuhove Samo en cvet domiselno povezovala Saša Černalogar Mrak. Sodelovali so tudi praporščaki pod poveljstvom Jožeta Erjavca.

Zahvala za lep in zanimiv dogodek gre ZB NOB Idrija - Cerklje, občini Idrija na čelu z županom, krajevni skupnosti Idrija, OZ VVS Idrija - Cerklje, krajanom in rojakom Čekovnika, gostitelju Ivanu Pircu, organizatorici Alojziji Černalogar, vsem govornikom in nastopajočim, praporščakom, donatorjem Zidgradu, Hidriji, Mlinotesu, Fami, skratka prav vsem, ki so kakor koli sodelovali pri pripravi in izvedbi pohoda in prireditve.

Vlado Sedej

Moj stric

*Ves teden se nad čašo sklanja,
v kateri bi vse svoje dni utopil,
življenje rad bi v kaplji vina spil,
z življenjem bol, ki ga teži in vklanja.*

*A kadar trezen gleda svet,
povsod prepir in bedo zrê;
življenje, ki pred smrtjo mrê;
hinavske družbe lažni red.*

*Zato le pije, pije dan na dan,
ker misli, da bo vse prešlo;
življenje pa kot glas pijan
se izgubilo bo v meglô.*

Karel Destovnik Kajuh, Cikel Obrazi

Udeleženci slovesnosti pri Podobniku (Foto: Marta Jordan)

nika sanitetni postaji št. 1 in nekaterih med vojno požganih domačij. Pohodnike so na teh domačijah lepo sprejeli in jih pogostili.

V uvodnem delu je pobudnik prireditve **Ljubo Mohorič**, tudi avtor monografije *Čekovnik v vrtincu časa in spominov*, povzel dogajanja v času po italijanski zasedbi in zlasti po začetku oboroženega odpora. Opozoril je na velike žrtve med krajanje, pa tudi med borci od drugod, ki so padli na tem območju. Posebej je predstavil dogodek na domačiji Podobnikovih ob požigu vasi 23. junija 1943. Ob vsej krutosti sovražnika je v poveljujočem ostala trohica človečnosti, da ni izvršil najhujše kazni nad domačini.

Kljub grenkim izkušnjam z maščevanjem okupatorjev in drugim tragičnim dogodkom so krajanje Čekovnika, razpeti med strahom in pogumom, složno podpirali narodnoosvobodilni boj in bili tako del sil boja proti nacifasizmu. Preživeli so po tej vojni imeli eno samo željo, aktualno tudi zdaj: »Naj se kaj takega nikoli več ne ponovi!«

V nadaljevanju je zgodovinar Darko Viler prikazal razvoj partizanske sanitete na tem območju. Ta je pomenila najvišjo obliko človečnosti v vojni. Začelo se je že marca 1943 z oskrbo nekaj ranjenih borcev pri domačijah nad Idrijsko Belo in se nadaljevalo s Sanitetno postajo št. 1 za Gladkimi skalami. Sredi novembra so se od tod skupaj

la, da dela in dobrote domačinov ni mogoče poplačati.

Kot živa priča je spomine na požig vasi in na srečanja s partizani in sovražnimi vojaki zelo doživeto predstavil domačin iz Čekovnika, upokojeni geolog **Valentin Lapajne**, ki je bil v tistem času dvanajstletni otrok. Te dogodke je, ne brez razloga, vpletel tudi v knjigo *Geologija med strahom in pogumom*, v kateri opisuje svoje spomine na geološko delo v tropskih pragozdovih.

Prireditve je s svojo prisotnostjo in nagovorom počastil tudi bivši predsednik republike Borut Pahor, ki je med drugim poudaril pomen spomina na to, da brez narodnoosvobodilnega boja, brez izkušenj, ki nam jih je ta čas zagotovil, tudi samostojne države leta 1991 ne bi bilo. Praznujemo v državi, ki ima velike priloznosti, in ne bi se smeli ujeti v past neenotnosti.

V nadaljevanju sta **Marija Žgavec** in **Aleksander Mohorič**, ki sta bila kot majhna otroka priči požigu svojega doma, skupaj z Borutom Pahorjem posadila drevo spominjanja – hruško kot spomin na človečnost in simbol pričakovanja toplih medčloveških odnosov. Pahor pa je odkril še spominsko ploščo na hiši.

Glede na to, da je bila prireditve na dan državnosti, je treba zapisati, da so fantje in moške iz Čekovnika svojo dolžnost do domovine častno opravili tudi leta 1991, saj jih je bilo takrat v vrstah teritorialne obram-

■ DOGODKI Pohod Mislinja–Graška Gora

Vranov let 2023

Začetek pohoda pri odcepu za Stražo

Več kot 40 ljudi se je udeležilo približno sedem kilometrov dolgega pohoda od informacijske table Vranov let ob regionalni cesti Slovenj Gradec–Velenje, 500 metrov visoko nad morjem, do gostišča Grobelnik na Graški Gori, 790 metrov visoko, in nazaj do izhodišča pohoda.

Zbrali smo se pred tablo, kjer je odcep ceste v Straže. Nato smo odšli (nekateri so se odpeljali) 1,7 kilometra daleč do domačije Levovnik. Ob marofu nas je čakala miza z raznovrstnim pecivom iz Katjine kuhinje (Turistična kmetija Rdečnik) in nekaj pijače.

Tam smo obnovili zgodovino s ponovitvijo govora, ki ga je leta 2009 imel na GEOSS pokojni pred-

sednik ZB NOB Slovenije, tovariš Janez Stanovnik. Njegovo izročilo ostaja trajno aktualno. Za vsako priložnost spominskih dogodkov Projekta Vranov let ga lahko vedno znova objavljamo.

Grobelnikovi so nam omogočili počitek z malico, ki so jo pripravili na Turistični kmetiji Rdečnik. Prireditve je bila v organizaciji predsednika KO ZB Razbor Antona Stropnika, ki je tudi podpredsednik območne organizacije ZB Slovenj Gradec, njegove žene Katje in sva-ka Draga. Narava nam je podarila izjemno lep dan v prekrasnem okolju Graške Gore.

Eduard Vedernjak

Okrepčilo na domačiji Levovnik

■ DOGODKI Posavje

Prvi oboroženi odpor

Praznik četrtnega skupnosti Posavje je 7. september, in sicer v spomin na prvi oboroženi upor na območju ljubljanskega Posavja med drugo svetovno vojno. Na ta dan leta 1941 so na takratni Tyrševi cesti v bližini znanega gostišča Pri ruskem carju mladinci z orožjem napadli in razgnali italijansko patroljo. To so bili štirje mladeniči, stari 17 in 18 let: Alojz Gogala, Jože Kališnik, Miro Kos in Adrijan Kumar. Pogumno so hoteli preprečiti svojo aretacijo, zato so z revolverji napadli tri italijanske obmejne miličnike in dva finančna stražnika. Pri tem so dva miličnika tudi ranili.

Prvo praznovanje 7. septembra kot krajevnega praznika takratne Ježice je bilo leta 1955, leta 1959 pa je postal praznik občine Ljubljana Bežigrad. V 70. letih je bil to praznik krajevnega skupnosti Posavje in nato spominski dan ljubljanskega Posavja. Od leta 2011 je 7. september praznik četrtnega skupnosti Posavje. Danes je vsakoletno

zaznamovanje tega dogodka del programa MO ZB Ljubljana.

V četrtni skupnosti Posavje v poimenovanju ulic in ploščadi živi spomin na 473 aktivistov Osvobodilne fronte in na 104 domačine, ki so odšli v partizane, od tega jih je 70 v boju padlo. Ustreljenih je bilo osem talcev in osem jih je pobila tako imenovana črna roka, zločinska belogardistična frakcija. Iz taborišča se ni vrnilo 22 domačinov.

Mojca Slovenc, foto: Nik Rovani

IMELI SMO LJUDI

Viktor Kofol

*Nihče ne ve,
kdaj se
za ugaslim oknom
oglasi poslednja pesem
črne ptice,
kdaj dan nekemu dogori,
kdaj ugasne žarek žive govorice,
kdaj naj v večnem vrtu rdeča vrtnica
vzcveti.*

Ja, res je tako, kot je v svoji pesmi zapisala gospa Vera Vezovnik, »kdaj ugasne žarek žive govorice«, in tako je nepričakovano 14. maja ugasnil žarek našemu krajanu Viktorju Kofolu (1941–2023).

Viktor je izhajal s Slapa ob Idrijci, kjer je odraščal v revščini kot samorastnik ob materi samohranilki. V reki Idrijci se je naučil loviti ribe in tako poskrbel za marsikateri obrok hrane. Bil je uka željan, zato ne preseneča druženje z violino, ko je otroštvo preživel v prelepi naravi. Mladoleten se je odpravil v kovinarsko šolo v Kopru in si pridobil poklic strojnega tehnika. Imel je velik čut za natančnost, urejenost ... Bil je bistri fant in si je s svojo pridnostjo ob delu pridobil dodatna znanja in izobrazbo. Vseskozi je bil povezan s Tomosom, nato pa s Cimosom in pri slednjem je dočkal upokojitev.

Pred 53 leti ga je pot popeljala v Dekane. Tu sta z ženo Magdo ustvarila lep dom zase in za družino. Vanj je Viktor vložil veliko truda, znanja in smisla za urejenost. Bil mu je kot težko pridobljen dar življenja.

Poleg službe in družine ter dela v krajevni skupnosti je bil Viktor vsekozi dejaven še na številnih drugih področjih, za kar je prejel veliko priznanj. Zelo močno je cenil vrednote in pridobitve narodnoosvobodilnega boja in bil polnih 20 let predsednik KO ZB za vrednote NOB Dekani. Februarju letos je mesto predsednika predal mlajšemu članu z željo, da ostane v upravnem odboru in tako s svojim znanjem, idejami in zagnanostjo pomaga pri uresničevanju nalog te organizacije.

Viktor je bil res vsestranski in lahko bi rekli poseben. Kljub vsem obveznostim, ki jih je sprejemal in uresničeval, je našel čas tudi za svojo dušo in sprostitve. V mlajših letih so bile njegova velika strast gore. Obiskal je številne vrhove, kjer so se stkala številna nova znanstva in prijateljstva. Zelo dejaven je bil v športnem društvu Partizan, kjer je največjo prednost dajal kolesarjenju. Prekolesaril je dolge poti tako po nekdanji skupni državi kakor tudi po tujini. Šport je imel v duši. Doma je skrbno negoval svoj oljčni nasad, v katerem prebil marsikatero uro. Našega Viktorja bomo pomnili in pogrešali na sprehodih, kjer ga je neutrudno spremljal njegov kuža Berni.

KO ZB za vrednote NOB Dekani

Milan Kranjc

V 68. letu starosti nas je mnogo prezgodaj zapustil Milan Kranjc iz Dolenjega Vrhpolja. Rodil se je leta 1956. Njegova delovna kariera

je bila povezana z milico, pozneje s policijo. Bil je pripadnik posebne enote, ki je bila vključena v vse pomembnejše dejavnosti na območju Dolenjske in Bele krajine že leta 1989 v akciji Sever, ki je preprečila tako imenovani miting resnice. Sodeloval je pri organizaciji tajnih skladišč orožja. V času vojne za Slovenijo je bil s posebno enoto vključen v vse pomembnejše naloge in akcije, v katerih so bila izpostavljena življenja. Takoj po Brionskem sporazumu pa mu je bila kot odličnemu poznavalcu vseh poti in stranpoti zaupana naloga nadzora Gorjancev v delu, ki meji na Hrvaško.

Po upokojitvi sta Milana Kranjca poleg družinskih obvez in skrbi za dom prevzela veselje do vinogradništva in ljubezen do lova in konj. V njem so ves čas tlele tudi od staršev privzgojene vrednote, ki so se kalile v času narodnoosvobodilnega boja. Vrednote, kot so svoboda, povezana s človekovimi pravicami in njenimi svoboščinami, domoljubnost, solidarnost, enakopravnost, pravičnost in resnicoljubnost, je kot veteran vojne za Slovenijo in aktivni član prenašal, gojil in zagovarjal v Policijskem veteranskem društvu Sever Dolenjske in Bele krajine, v Združenju borcev za vrednote NOB Šentjernej, pa tudi v Lovski družini Šentjernej, kjer je opravljal različne odgovorne funkcije. Na njegov predlog in v njegovi organizaciji je vrsto let 13. maja potekal pohod na Prag v Kobilah, to je do kraja, kjer je bil na ta dan leta 1942 ustanovljen Gorjanski bataljon. S pohodom so policijski veterani ponazorili, da brez upora leta 1941 ne bi bilo drugega slovenskega upora leta 1991, ki je pomenil nastanek samostojne slovenske države ter uresničitve sanj naših prednikov in še posebno partizanskih bork in borcev.

To in še drugi razlogi so pripomogli, da je bila leta 2011 na njegovo pobudo ustanovljena spominska Gorjanska četa, katere člani v kroju partizanskih uniform, z rdečo zvezdo in imitacijo takratne oborožitve javnosti predstavljajo lik partizana in utrjujejo vrednote partizanskega boja. Pred desetimi leti je bil na Bazi 20 ustanovljen 1. spominski dolenjski partizanski bataljon. Milan Kranjc je postal njen poveljnik. Ob deseti obletnici njenega obstoja je bataljon letos prejel zlato plaketo Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, ki je njeno najvišje priznanje. Plaketo je prevzel s ponosom.

Društvo Gorjanska četa

Draga Šuštaršič

Če bi bila med nami in bi ji prebrali del pesmi Francija Šalija, ki pravi:

*»Bil je avgust, kot v teh dneh,
žanjice so žetev končale,
krompir je čemel v kleteh,
čebele za med so garale ...;
po strniščih so stopicale vrane,
zrela otava je čakala kosce –
roke, pridne, ljubeče, zgarane,
skrbno so opravljale posle. ...«,*

bi Draga takoj rekla: »Ja, tako je bilo moje otroštvo!« To trdo kmečko življenje je v njej prebudilo ljubezen do zemlje, brez katere ni mogla živeti. Poleg te ljubezni sta v njej tleli ljubezen do znanja in želja po učiteljskem poklicu. Prišla je

vojna, ki je preprečila njeno željo po šolanju.

Rodila se je na Jami pri Dvoru in njeni starši so se takoj v začetku vojne vključili v Osvobodilno fronto. Pri njih so bili partizani vedno dobrodošli. Draga je postala skojevka in po svojih močeh in po navodilih Mare Rupena in njene namestnice Marije je pomagala partizanom. Partizanske obleke sta s sestro prali doma v kotlu v lugu iz pepela. Prekuhanu obleko sta naložili na voziček in jo odpeljali z Jame do Krke, kjer sta jo sprali, nato pa spet odpeljali domov, kjer sta jo posušili. Veliko hudega je doživela v tem času, videla je veliko ranjenih in mrtvih partizanov. Marsikdaj je bilo treba koga skriti za ceno lastnega življenja.

Leta 1945 je bila izvoljena kot delegatka novomeškega okrožja za drugi kongres mladine v Ljubljani. Tisto leto se ji je izpolnila tudi želja, da je postala učiteljica. Leta 1951 je prišla v naše Toplice. Poročila se je z Romanom Šuštaršičem, s katerim sta imela sinova Romana in Sava. Zgradila sta si čudovito hišico v Toplicah z velikim vrtom, kjer je uživala po napornem delu v šoli.

Poučevala je v razredih od prvega do četrtega, pa tudi srbohrvaščino v takratni nižji gimnaziji v Toplicah. Precej drugačno je bilo poučevanje v tistem času. Na voljo je imela le štirioglato kredo, ki je ob pisanju na tablo škrtala, gobo, s katero je čistila tablo, in nekaj slik še iz predvojnih časov za popestritev pouka. Tudi učbenikov ni bilo, le čitanke in računice, seveda pa brez fizolov, koruze in palčk pri matematiki ni šlo. Poleg tega je takrat v topliški šoli vladala prostorska stiska in Draga je bila primorana učiti tudi do 40 otrok v razredu.

Vodila je tudi pionirsko organizacijo in bila mentorica mladim članom Rdečega križa. Draga je bila dobra, stroga in zahtevna učiteljica. Prav gotovo spada med ljudi, za katere velja: »Če znaš pisati, se zahvali svoji učiteljici, ki te je naučila pisati, da pa lahko pišeš v slovenščini, se zahvali partizanom.«

Helena Miša Kulovec

Franc Tisovec

V 95. letu je umrl Franc Tisovec. Rodil se je v Podturnu mami Jožefi in očetu Francu, ki sta se preživljala z delom na kmetiji. Otroštvo je s sestro Pepco kot večina takratnih otrok preživel ob delu in v pomanjkanju. Njegovo otroštvo je prekinila vojna, ki je Francu za vse življenje pustila hude posledice.

Bilo je leta 1943, ko je prišlo partizansko povelje, da je treba nekaj pšenice iz Tisovčeve kašče odpeljati v mlin. Četita otrok, starih od 12 do 15 let, med njimi je bil tudi Franc, je pšenico odpeljala v mlin. Ko so se naslednje jutro vračali in so ravno hoteli prenesti »šajtrgo« čez prekopano cesto, je strahovito počilo, ker je eden od fantov stopil na mino. Trije so bili grdo razmesarjeni in takoj mrtvi, Franc in Jože Avguštin sta ostala živa, vendar hudo

ranjena in gola. Zavita v rjuhe so ju naložili na voz in odpeljali v Sotesko, nato pa so pot nadaljevali proti Straži in Novemu mestu. V bolnišnici so Franca operirali, rane pa so se zagnojile in pojavile so se hude bolečine. V oči je dobival pekoče kapljice in po mesecu dni je spregledal, a je desno oko ostalo poškodovano. Zaradi nemškega bombardiranja novomeške bolnice so Franca poslali domov, tam pa se je začelo novo trpljenje. Zdravil ni bilo, povojev tudi ne, zato je mama raztrgala belo rjuho na trakove, s katerimi mu je rane previjal »usmiljeni brat«, ki se je pridružil partizanom. Rane so mu čistili s »šnopcem«. Francu so se rane zacelile, ostale pa so brazgotine na vratu, obrazu, poškodovan jezik, sluh in vid.

Kljub temu je Franc po vojni tri leta služil vojsko v Titogradu. Leta 1959 se je poročil z Rozalijo, vaje no trdega kmečkega dela. Imela sta dva sinova, Braneta in Bena. Franc si je kupil konja, da je iz Roga prevažal les. Na prigovarjanje tovariša Puhana starejšega se je zaposlil v gozdnem gospodarstvu.

Franc se je leta 1986 upokojil. Z ženo sta si dneve zapolnjevala z delom na kmetiji. Sinova sta se odselila in si ustvarila svoje življenje. Ko mu je leta 2014 umrla še žena, je ostal sam, vendar kot je nam pripovedoval, mu ni primanjkovalo ničesar. Zjutraj si je zajtrk sam pripravil, iz šole so mu vozili kosilo. Pohvalil je snaho, ki je poskrbela, da je bil njegov dom urejen. Veliko je prijateljeval z vnukinjo Tino, ki ga je vozila k zdravniku in ob četrtkih v trgovino.

Bil je član gasilcev v Podturnu, društva upokojencev, Rdečega križa, OO ZB Dolenjske Toplice in Zveze društev vojnih invalidov Slovenije.

Avgust Bradač

Jože Zupanc

*Solza, žalost, bolečina
te zbudila ni,
a ostala je tišina,
ki močno boli.
(Tone Pavček)*

Usoda nam z udarci ne prizanaša, brez milosti ugaša življenja našim dragim. V srce nam zasaja globoke rane in se brezčutno ozira na naše gorje. V letošnjem lepem, vročem in dolgem poletnem času, ko je vonj po pokošenem senu omamljal in je požeto žito polnilo kašče, sta se namesto veselja v naša srca izlivali bolečina in praznina, saj smo se poslovili od domačina in tovariša Jožeta Zupanca.

Jože se je pred skoraj 94 leti rodil v Toplicah v hiši številka 62, kjer je že takrat bila gostilna. Mama je bila gostilničarka, oče pa pek. Imel je brata Milana in Dolfi. Starši so nekaj časa živeli ločeno in takrat sta za Jožeta skrbela teta Magda in stric Zvonko. Nič kaj prijetno otroštvo je prekinila vojna. Kot 12-letni fantič je že pomagal partizanom. Spomini na ta grozni čas so se Jožetu globoko vtisnili v spomin, saj

se je na srečanjih z nami spominjal akcij, opisoval poti in našteval imena Topličanov, ki so sodelovali v njih. Ko je nekoč vozil ranjence na varno, se je močno prehladil, in če mu ne bi pomagal partizanski zdravnik doktor Reja, verjetno ne bi preživel. Velikokrat je moral po hrano in zdravila za partizane v Novo mesto z naročilom, ki mu ga je dal pokojni učitelj Gregorc. Iz zdravilišča je z vozom vozil postelje za bolnico v Žumberku. Pomagal je pri raztovarjanju in razvažanju blaga z vlaka, ki so ga partizani ustavili v Grobljah. Pod njihovo hišo je iz Sušice rešil partizana, ki ni znal plavati. V nemški ofenzivi je ostal brez svojega konja. Bil je tudi komandant topliških pionirjev oziroma mladih partizanov. Nekaj časa je bil stalni kurir komandanta Novega mesta.

Svojih Toplic Jože ni zapustil. Po vojni je kot mnogi Topličani sodeloval pri udarniškem delu in obnovi Toplic. Bil je pri vojaki, a se je zaradi bolezni oči predčasno vrnil domov. Nekaj časa je bil furman in se v tem času poročil z ženo Marico. Rodila sta se jima sin Miran in hčerka Vesna. Za boljšim kruhom je odšel v Nemčijo. Ker je žena hudo zbolela, se je vrnil in jo negoval do njene smrti. Nato se je drugič poročil s Stanko in družina se je povečala za hčer Jožico. S Stanko sta skupaj odprla pekarno in Jože je postal pek. Pozneje je odšel v državno službo kot natakar. Po 32 letih delovne dobe so Jožeta invalidsko upokojili.

Verjamem, da si bo marsikdo od prijateljev, znancev in članov borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice vzel čas in ga namenil njemu vsaj z mislijo ali prižgano svečko na grobu.

Avgust Bradač

Bogomir Tavčar

Borcu Jeseniško-bohinjskega odreda Bogomirju Tavčarju z Bleda je komandant Mile Pavlin oktobra 1944 naložil, da v počastitev osvoboditve Beograda izpelje izobešanje slovenske zastave na vrhu Triglava. Komandant je priporočil, da se pohoda poleg partizanov udeleži tudi partizanka.

Tako se je oblikovala skupina z Bogomirjem Tavčarjem in Jožetom Rozmanom z Bleda, Ivanom Gradiškom iz Limbuša pri Mariboru, Vlasto Vidic s Kamenj v Bohinju in Ivanko Stare z Gorjuš v Bohinju. Ivanka, aktivistka, je imela nalogo sešiti zastavo. Težava je bila, kakor je pripovedoval Tavčar, dobiti blago v eni izmed barv. Tajno so pregledali vrsto trgovin in nazadnje našli pravo barvo, tako da je bila zastava nared tik pred odhodom na Triglav.

Skupina se je 19. oktobra 1944 odpravila do planinske staje na Velem polju, kjer je prenočila. Zjutraj so z grozo zagledali sneg, ki je prekril poti. Mislili so, da je konec pohoda in da ne bodo mogli izpolniti ukaza komandanta Milčeta. A od nekod se zasliši ukaz: »Stoj!« In še: »Kdo je tam?« Otrpnili so, misleč, da so Nemci.

Toda izkazalo se je, da sta jih prestregla partizanska kurirja Jaka Bernard in Anton Pretnar z Bleda. Staknili so glave, kaj storiti. Pohodniki so ju prosili, da jih spremljata na Triglav, saj sta bila že večkrat na gori in sta dobro poznala pot. Glede na svoje naloge sta omahova-

la, a se nazadnje le odločila. Tako so po zasneženem pobočju srečno splezali na vrh in naredili luknjo v pločevinasto streho Aljaževega stolpa ter vanjo zataknili drog zastave. Odločno je zaplapolala v vetru in Nemcem naznanila, da je to slovenski vrh.

Komandantov ukaz je bil izpolnjen. Vendar je skrb vzbujala pot navzdol. Izkušena kurirja sta mlade pohodnike varovala in varno vodila po zasneženih in ledenih klinih in poteh. V odredu so poželi pohvale, komandant Milče pa je z odobravanjem sprejel vest, da sta kurirja, ki sta bila sicer odgovorna za zvezo s primorskimi partizani, rešila zasneženo odpravo.

Po vojni so oblasti v Beogradu preklecale obljubo, ki so jo dale, ko so izvedele, čemu je zastava zaplapolala na Triglavu, češ da je bila slovenska in ne jugoslovanska. To pa nikakor ni zasenčilo junaškega podviga na Triglavu 20. oktobra 1944, le dan po nemškem pohodu na naš vrh, ponos vseh Slovencev.

Tako je rad pripovedoval tovariš Bogo Tavčar. Kmalu po svojem stotem rojstnem dnevu, ki ga je praznoval lani, je umrl v Lescah.

S. B.

Pesem delavca o svoji ljubici

Jaz nimam ljubice kot vi:
našminkane in z biseri okrog vratu,
moja ljubica je delavka
in dan na dan močno trpi.

Jaz nimam ljubice kot vi:
odeto v svilo in škrlat,
ona mora le drugim svilo prat,
a jaz imam jo rad, vseeno rad.

Jaz nimam ljubice kot vi:
z belimi voščenimi rokami,
ki prstan jih krasi,
moja ljubica črne, žuljave ima dlani.
Jaz nimam ljubice kot vi:
navajene na čokolade, majoneze in
bonbone,
moja ljubica le dela vse, vse dni
in za boljše dni z menoj trpi.

Imam jaz ljubico boljšo kot vi,
od vas take nihče ne dobi!
Čeravno nima belih rok
in okrašen napudran vrat,
jo ljubim in imam močno jo rad
in sem vesel, ko me od dela trudna vsa
objame z onimi poštenimi dlanmi.

Karel Destovnik Kajuh

Za en večer

Gospod tovarnar, le za en večer,
za en večer odprite svojih hramov dver.

Samo za en večer
nas peljite v palače vaše,
v vrtove in salone vaše,
smrdljive delavce in žene naše.

Zares, samo za en večer
nam odklenite svojih hramov dver,
da v njih zapojemo si pesmi naše
in do vrha nalijemo s šampanjcem čaše.

Gospod tovarnar, le za en večer
in drugo noč ne bo teh hramov
vaših več nikjer!

Karel Destovnik Kajuh

PREJELI SMO

Poplave, spomeniki NOB in patološko sovraštvo

Zadnje katastrofalne poplave niso prizanesle Begunjam. Med drugim so hudourne vode zalile tudi pokopališče talcev v Begunjah, nanosile blato, pesek in skale ter spominske kamne obložile z naplavinami drevja in vej.

Zato smo se 14. avgusta člani Zveze borcev in drugi čuteči ljudje iz Begunj, Radovljice, Lesc, z Bleda, iz Zasipa, Dobrave množično odzvali povabilu Zavoda za varstvo kulturne dediščine in ročno očistili grobišče. To pa je šlo v nos najbolj »resnicoljubni« televizijski postaji Nora, pardon Nova 24TV, ki je na svoji spletni strani 16. avgusta objavila populističen zapis z naslovom »Prioritete ministrice Vrečko: komunistični spomeniki pred poplavljenimi domovi ljudi«. V njem insinuirajo in tarnajo, koliko bo stala obnova grobišča v primerjavi s pomočjo poplavljenim domovom. Treba je povedati, da smo vse delo opravili prostovoljci in da ni bilo zato nobenih stroškov. Res je, da je vlada že pred uničujočimi poplavami sprejela načrt obnove grobišča, ki je z ureditvijo arhitekta Ravnikarja kulturna dediščina naroda. Ampak patološko sovraštvo do vsega, kar je povezano s partizani in narodnoosvobodilnim bojem, pa šele pride, ko najbolj poštena stranka z vajeti spusti svoje spletne trole, ki kot diareja preplavijo članek. Tako je neki osebek, ki se ne upa identificirati in se podpisuje kot Krucifix, napisal: »Zločinci se vedno vračajo na kraj zločina.« Smo torej zločinci mi prostovoljci vključno s triletno Ivo, ki je pomagala s starši pri čiščenju? Je zločinec mlad fant, ki je kot potomec znane partizanske družine iz Šenčurja garal kot konj, mogoče celo tako kot Veliki vodja v Lučah in na instagramu? Sem zločinec morda jaz, ki sem skupaj s kolegi celotno aktivno življenje posvetil boju proti kriminalu in kriminalcem ne glede na njihovo politično barvo, ob tem pa ravnal kot literarni Kirstov junak, kriminalistični komisar Tanatau, ki je dejal: »V svojem življenju sem razjasnil več ropov, vlomov in drugih kriminalnih dejanj, prihranil sem več milijonov mark njihovim lastnikom in marsikaterega človeka sem obvaroval smrti – meni pa navsezadnje ni ostalo nič, razen moje čiste vesti. Prav to pa, se mi zdi, je dovolj, da ima življenje smisel.«

Je bil zločinec moj stric Franc, ki so ga kot 21-letnega partizana, bajtarskega sina iz neke grape v Selški dolini, ujeli Nemci in ga ustrelili v Begunjah, tako kot so zaprli v begunjski zapor več kot 11.000 Slovenk in Slovencev, od katerih so jih več kot 800 pobili ali so umrli zaradi mučenj v zaporu? Smo zločinci vseh 80 prostovoljcev ta dan v Begunjah, od katerih so bili nekateri zaradi navala prostovoljcev zavrženi pri pomoči, in vsi tam prisotni, ki smo denar za pomoč nakazali humanitarnim organizacijam?

Drugi trol Anton napiše: »Edino zdravilo za te komunajzarje je svinec v glavo, pa še to bi nas predra-

go koštalo.« Miha Zorko pa mu odgovarja: »Polonoplaščena svinčenka FMJ 9mm je cca 30-40 centov, pa izračunaj. To je minimalen strošek, če z njim rešiš veliko večjo in v milijardah-težavo.« Bodimo naivni in upajmo, da se bo odzvalo državno tožilstvo ali pa se bo izmotavalo, da take besede še niso kaznivo dejanje? Neki Boštjan Turk, hudo obremenjen s komunizmom, ki mu z ničimer ni otežil življenja, ob popolni odsotnosti razuma (pa je najbrž celo univerzitetni profesor) komentira: »Naj preštejejo koliko ustreženih je KPS sama naznanila Nemcem.« O sancta simplicitas, oprostimo ubogim na duhu! Turk v isti koš zmeče upor proti okupatorju in dejanja njemu ljubih izdajalcev naroda! Mogoče pa so bili Nemci in domači izdajalci samo prostovoljci, ki so hoteli pomagati slovenskemu narodu? Bo Nova24 TV res kmalu objavila, da je Jugoslavija 6. aprila napadla Nemčijo in da je begunjski zapor med drugo svetovno vojno upravljala Komunistična partija Slovenije? Se mar zato radovljiški Turizem izogiba v svojih brošurah za turiste kaj več povedati o muzejih in zgodovini narodnoosvobodilnega boja? Tozadevno lahko veliko pokažemo, predvsem turistom.

Samo drugačni ljudje spreminjajo svet; nihče povprečen ni še nikoli dosegel ušive spremembe. Padli partizani so imeli le dva temeljna vzroka za vstajo in spremembe: izgon okupatorja in pravičnejšo družbeno ureditev, ki bila drugačna od starojugoslovanske, ko je vladala revščina, državo pa so vodile grabežljive politične stranke in kler, ki je narod po mahničevsko dokončno razklal na dvoje. Ivo Andrič, nobelovec in odličen poznavalec vojn in dogajanj v kraljevini SHS in stari Jugoslaviji, je zapisal, »da je križ s hudobnimi gospodarji, vendar so še večje preglavice z njihoviimi nasilnimi in nesramnimi hlapci in petolizniki«, kar so bili pri nas domači izdajalci, vrh klera in bela garda. Zato mora narod imeti moralne temelje (ki ne smejo sloneti na izdajstvu naroda in sodelovanju z okupatorjem), na katere opre svoja razmišljanja in odločitve, in zato ne smemo pozabiti na vojne grozote in vrednote NOB in na našo osamosvojitveno vojno leta 1991. Domoljubje je bilo v obeh vojnah temeljna vrednota, danes pa si ga prilašča skrajna politična desnica. Gotovo tudi zaradi slabe vesti, ker so bili med svetovno vojno njeni predniki na napačni strani zgodovine, torej proti domovini in narodu. Zakaj lahko vrh nemške politike skupaj s svetovnimi politiki praznuje izkrcanje zaveznikov v Normandiji? Ker nihče ne odgovarja za škodljiva in izdajalska dejanja svojih prednikov, zato tolmačenje zgodovine prepustimo zgodovinarjem. Nekateri so pač bili na pravi strani zgodovine, nekateri pa ne! Žal pa se ti postulati narodovega junaštva vedno bolj izgubljajo iz urnika v osnovnih in srednjih šolah, zato bi naš radovljiški Turizem lahko v svojih turističnih brošurah dal več poudarka zgodovini narodnoosvobodilnega boja.

Jakob Demšar

Skrajni vandalizem v Babnem Vrtu

Z bagerjem izkopati jamo in vanjo zvrniti spominsko obeležje Babni Vrt – spominsko znamenje Janezu Čimžarju (ešd 20670) je za svojce, krajane, meščane, državljanke Republike Slovenije preprosto sramotno.

Na spominskem obeležju (kamnu) v Babnem Vrtu blizu Golnika piše:

NA TEM MESTU JE PADEL
BOREC - PARTIZAN
ČIMŽAR JANEZ
28. 1. 1944
ZB NOV BRITOF

Storilec je jugozahodno od vasi Babni Vrt, ob poljski poti Trstenik–Babni Vrt, 31. julija 2023 grobo kršil pravila pietete in se obenem znesel nad partizanskim spomenikom. Z bagerjem je izkopal luknjo in vanjo porinil partizanski spomenik. Odstranjena je bila tudi lesena klopca pred spomenikom.

Prizadeti in ogorčeni smo nad gnusnim dejanjem. Zahtevamo takojšnjo ureditev stanja in kaznovanje storilca v skladu s Kazenskim zakonikom Republike Slovenije, katerega 219. člen se glasi: (1) Kdor protipravno poškoduje ali uniči stvar, ki je posebnega kulturnega pomena, naravno vrednoto ali drugo zavarovano naravno bogastvo ali stvar, ki je javna dobrina, se kaznuje z zaporom do petih let. (2) Če je poškodovana ali uničena stvar kulturni spomenik ali naravna vrednota velikega ali izjemnega pomena za Republiko Slovenijo ali če je povzročena škoda velika, se storilec kaznuje z zaporom do osmih let.

Babni Vrt – spominsko znamenje Janezu Čimžarju s klopco (Foto: arhiv ZB NOB Kranj)

Na PP Kranj smo podali prijavo kaznivega dejanja, o tem obvestili MO Kranj in ZVKDS in OE Kranj.

Ob takih skrunitvah obeležja lokalnega in državnega pomena v naši družbi nikakor ne moremo biti tiho in tudi ne bomo. Vse prevečkrat že smo bili priče indolence pooblaščenih ustanov, državnih institucij in organov pregona pri odkrivanju skruniteljev spomenikov. Tako usodo doživlja tudi spomenik Spodnji Brnik – pokopališče (ešd 17778), kjer se vandali znašajo nad rdečo zvezdo, jo popackajo

z belo barvo, drugič z črno itd. Vse to pa očitno ni zadosten razlog za učinkovito ukrepanje organov pregona in ustanov za varstvo kulturne dediščine. Zato bomo v ZB NOB Kranj odločno ukrepali. Prisiljeni smo iskati podporo tudi pri medijih na lokalni in državni ravni, ki jim za sramotenje obeležij iz časa narodnoosvobodilnega boja ni vseeno.

Navedeni primer hudega vandalizma nad partizanskim spomenikom v Babnem Vrtu in primer ogrožanja spomenika v Pševem nad Kranjem, ko je lastnik naložil skladovnico hlodovine tik ob spomenik Pševu – spomenik padlim v NOB (ešd 21290), ter skrunjenje spomenika NOB na pokopališču v Spodnjem Brniku najstrožje obsojamo.

Primerov vandalizma nad spomeniki NOB je po Sloveniji več in pre-

Spominsko znamenje je bilo 31. julija letos zakopano v zemljinu. (Foto: ZB NOB Kranj)

več. Eden od učinkovitih ukrepov je urejanje zemljišč v javno dobro (krajevnim skupnostim, občinam) za obeležja, ki so na zemljiščih zasebnih lastnikov. Ob pomanjkljivi zakonodaji s področja varstva kulturne dediščine (ZVKD-1) nekateri lastniki mislijo, da s spomenikom na njihovi parceli (čeprav vpisanim v RKD RS) lahko počnejo vse, kar jih je volja.

Z namenom urejanja lastništva zemljišč v javno dobro v primeru, ko spomenik stoji na parceli zasebnika, je ZB NOB Kranj že pred štirimi leti naredil popis lastništva za vsa obeležja. V zvezi s tem je bila podana pobuda Mestni občini Kranj in tudi vsem občinam v okviru ZB NOB Kranj (Jezerško, Preddvor, Cerklje, Šenčur, Naklo) k urejanju lastništva. Nekaterne občine so se temu pridružile, druge ne.

Od ZZB NOB Slovenije pričakujemo, da nas podpre v pozivu vsem pristojnim k izboljšanju zakonodaje za učinkovitejše varstvo spomenikov NOB kot tudi za splošno urejanje lastništva vseh spominskih obeležij v javno dobro (približno četrtnina jih je na zemljiščih zasebnih lastnikov) po vsej Sloveniji.

Lado Nikšič, IO ZB NOB Kranj

Kranj, 20. avgust 2023

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si do 15. oktobra 2023. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 94. številke časopisa Svobodna beseda

1. Dragica Fendre
Vransko 146c, 3305 Vransko
2. Darija Fišar
Batuje 58, 5262 Črniče
3. Jožef Škof
Črešnjevec 21B, 8333 Semič

Rešitve križanke:
OBOROŽENOST, BIBLIOTEKAR, STO, DL, ROMI, TKANIČJE, UK, RA, AJ, ATOR, EZOP, DIVJAK, PLAKATIRANJE, SKVER, RI, RR, PARTIZANSKI PEVSK, ORT, DINJA, GRDINI, ZBOR, JAMČEVINA, NOVINČEK, UNA, OŽE, ANI, IAN, AVT, STIL, VAN, MRCINA, VIOLA, ARA, BIELER, KRKON.
Geslo: BITKA ZA RANJENCE, NERETVA; PARTIZANSKI PEVSKI ZBOR.

SVOBODNA

BESEDA

je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj:

ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor:

dr. Ivan Svetlik (predsednik),
dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol,
dr. Nevenka Troha

Odgovorni urednik:

Janez Alič

telefon:

041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje:

Vid Brezočnik

Jezikovni pregled:

Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

						SVOBODNA BESEDA	ZNIŽANI TON D	ZAČETEK GESLA 1	OSNOVNO ŽIVLO	GOROVJE V SREDNJI GRČIJI (IZ-TAJO)	NIZOZEM. METALKA DISKA STALMAN (IZ-ARI)	KONEC GESLA 1	DRAGO TRŠAR	GOVORKA EKAVŠČINE	FR. LUKA OB RO- KAVSKEM PRELIVU
						PRVOTNI PREBIVA- LEC, AVTOHTON									
						PISKA ESEJEV									
						SESTAVA; TUDI SISTEM							ALEŠ LEVC		
						ZMES ZE- LENJAVE, ZAČIMB IN KISA, PACA	IZUMRLA VELIKA PTICA ANTON NOVAČAN				VELIKA DIVJA RACA, UTVA				
SVOBODNA BESEDA	JEKLENI KONJIČEK	GRAHOVA SLAMA	KONEC GESLA 2	PREBIVA- LEC ETOLIJE	SUROV ČLOVEK, SUROVEŽ	BANJA PRITOK IRTIŠA V RUSIJI (IZ-MIŠI)			ŽELJKO KOZINC	SLOVENSKI IGRALEC, MODERA- TOR IN POSLANEC ŽNIDARŠIČ	DLAKE POD NOSOM ŽIVAL Z BODICAMI				
NAPADA- LEN, NASILEN ČLOVEK										STADION V MOSKVI					
NEKDANJI SLOVENSKI POLITIK (ANTON)							KUHINJ- SKA POSODA ČUŠIN SILVA							VNETJE AORTE	ČARLI NOVAK
ZAČETEK GESLA 2									UŽIVALEC GRŠKO ODPOR- NIŠKO GIBANJE						
OTTO HAHN			ČLOVEK, KI LOMASTI FRANC. PEVEC (JOE)								KRAJ NA JUGO- VZHODU OTOKA PAŠMAN				
OBLEKA, OBLAČILO, ODEVA						NAŠ POLITIK KACIN	EVA SRŠEN	LANENO PREDIVO			VARJENI ŠIV				OBALA ZA KOPANJE
PRIPADNIK OSVOBO- DILNE FRONTE											SPISEK, SEZNAM				
GLASNO IZRAŽANJE NAVDUŠE- NJA								FR. PISEC ZOLA SREDIŠČE ROMUNSKÉ MOLDAVIJ					STONE PARTLJIČ		
BIT, BISTVO				PELIKAN (IZ ČRK- TENIS) KAREL DESTOVNIK					KOBILCA IVANA PISANA TROPŠKA PAPIGA			REKA SKOZI KAIRO			
NEKDANJI DRŽAVNI TOŽILEC, FIŠKAL						AM. PISA- TELJICA NIN OTO PESTNER						SEDMA GRŠKA ČRKA RAJKO RANFL			
DROGA LSD					NOŽ ZA OBREZO- VANJE TRT					IT. KRAJ BLIZU SLOVEN. MEJE, TARVISIO					
NORDIJ- SKA GOS- PODARICA MORJA				ČLOVEKU PO IZGLEDU IN PAMETI NAJBOLJ PODOBNA ŽIVAL						LETOVIŠČE V VZHODNI ŠVICI					

DOGODKI Hotiza

Ogenj, voda, viharji

Osrednja regijska slovesnost ob državem prazniku dnevu združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom je tokrat potekala v lendavski občini, 17. avgusta v kraju Hotiza. Lendavski župan Janez Magyar je v uvodnem nagovoru spomnil na regijsko moč v parlamentu in v vladi ter dejal, da se »moramo pri angažiranju za dobrobit pokrajine ob Muri združevati in vso energijo preusmeriti v zgodovinske priložnosti, ki nam jih ponuja Evropska unija«. Kot je poudaril, si nihče ne

želi, da tudi v prihodnje imenujemo Prekmurje kot manj razvito pokrajino, ki stagnira. »Samo s skupnimi močmi in drznimi cilji bomo lahko ustvarili kakovostne razmere, ki bodo mladim omogočile ostati in delovati v domači pokrajini na svoji lastni domači grudi,« je med drugim povedal Magyar
Slavnostni govornik Marjan Šarec je spomnil na 100. obletnico združitve prekmurskih Slovencev z matico, ko je bil še kot premier slavnostni govornik na takratni

državni proslavi v Beltincih. V govoru se je najprej sprehodil skozi prekmursko zgodovino, osrednja nit njegovega slavnostnega govora pa je bila pravzaprav vremenska ujma, ki je povzročila strahovite posledice, tako da jih je primerjal z vojno. »Kot gasilec, politik in kot človek sem prepričan, da nas vsaka takšna preizkušnja samo še bolj utrdi v našem poslanstvu,« je dejal in poudaril, da nam je nareva pokazala, kako smo majhni kot posamezniki in da lahko le s skupnimi močmi kljubujemo preizkušnjam. »Ogenj, voda, viharji ... ne poznajo meja, narodne pripadno-

sti, vere in politične usmerjenosti. V prihodnje se bomo spoprijemali z drugačnimi izzivi, kot smo se doslej. Podnebje in svet, kot ju poznamo, postajata drugačna,« je povedal obrambni minister in dodal, da bomo spremembam kos samo s samozavestjo, ki jo črpamo iz svoje preteklosti.
»Kajti da bi reševali težave, se moramo najprej zavedati, kdo in kaj smo, predvsem pa kaj smo že doživeli. Naš največji dosežek bo, če bo obdobje, v katerem živimo, nekoč prepoznano kot obdobje miru, napredka in skrbi za sočloveka, predvsem pa obdobje hva-

ležnosti za vse, kar imamo. Naj živi Prekmurje, naj živi Republika Slovenija,« je sklenil obrambni minister.
V nadaljevanju je sledil še kulturni program, v katerem so nastopili komorni pevski zbor Vita, vokalna skupina Bele Tinke, folklorna skupina Prekmurje in otroci iz velikopolanske šole in vrtca. Zgodovinski potopis do priključitve Prekmurja k matici je z izbranimi besedili in pesnitvijo po izboru Slavističnega društva Prekmurja, Prlekije in Porabja opravila Petra Jauk.
Vir: MORS